

Evaluatie Servicedocument schoolkosten mbo

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap

Joris Cuppen | Tessa Termorshuizen | Josien Lodewick
Emina van den Berg | Koen van der Ven | Stef Konijn

Evaluatie Servicedocument schoolkosten mbo

Joris Cuppen, Tessa Termorshuizen Josien Lodewick, Emina van den Berg, Koen van der Ven & Stef Konijn
Nijmegen: ResearchNed / Amsterdam: SEO

Februari 2021

© 2021 ResearchNed Nijmegen in opdracht van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksplan	9
1.1 Inleiding en achtergrond	9
1.2 Onderzoeksvragen	9
1.3 Onderzoeksverantwoording	10
1.4 Afbakening onderzoek	11
1.5 Leeswijzer	11
2 Implementatie Servicedocument en ervaringen bij mbo-instellingen	13
2.1 Communicatie over schoolkosten via websites	13
2.2 Bekendheid en duidelijkheid Servicedocument schoolkosten	14
2.3 Toepassing Servicedocument	16
2.4 Tevredenheid bij scholen over het Servicedocument	17
2.5 Impact van het Servicedocument voor scholen	18
2.6 Beleid ongebruikte lesmaterialen	21
2.7 Beleid tegemoetkoming in de schoolkosten	22
2.8 Vrijwillige bijdragen	22
2.9 Input van het Netwerk leermiddelenbeleid en schoolkosten	23
3 Ervaringen studenten schoolkosten	25
3.1 Benodigde materialen/gereedschappen	25
3.1.1 Schoolkosten en communicatie daarover	27
3.1.2 Gebruikte schoolmaterialen	31
3.1.3 Kosten voor vrijwillige activiteiten	34
3.2 Studentenraden	36
4 Toezicht op schoolkosten	37
4.1 Toezicht op schoolkostenbeleid	37
4.2 Gevolgen Servicedocument	37
5 Conclusies en aanbevelingen	39
5.1 Conclusie	39
5.2 Aanbevelingen	39
Bijlage 1: Servicedocument Schoolkosten	41
Bijlage 2: Onderzoeksverantwoording	43

Managementsamenvatting

Studenten in het mbo hebben net als andere studenten te maken met eigen kosten voor boeken en voor zaken als kleding, gereedschap en excursies. Hoge schoolkosten voor studenten kunnen de toegankelijkheid van opleidingen belemmeren. Het Servicedocument Schoolkosten, een gezamenlijk initiatief van OCW, JOB en MBO-Raad, biedt sinds 2018 duidelijkheid over de verdeling van schoolkosten (basisuitrusting en overige leermaterialen) over de school en student. Het draagt scholen op aankomend studenten te informeren over de schoolkosten die zij per opleiding kunnen verwachten. Het Servicedocument heeft voorts als doel een kader te bieden voor het schoolkostenbeleid van instellingen en om studentenraden beter in staat stellen hun instemmingsrecht uit te oefenen voor wat betreft de schoolkosten op hun instelling.

De hoofdvraag in de voorliggende evaluatie is in welke mate deze doelen van het Servicedocument Schoolkosten zijn behaald. Dit is onderzocht met een enquête onder mbo-scholen en mbo-studenten en met aanvullende interviews met diverse betrokkenen binnen scholen en studentraden en landelijke actoren.

De resultaten zijn hieronder thematisch weergegeven, aan de hand van de onderzoeksvragen.

Bekendheid en duidelijkheid regels uit het Servicedocument bij scholen

De meeste respondenten bij scholen kennen het Servicedocument en zij vinden in het algemeen de regels erin ook duidelijk. Wel blijven er in de praktijk in specifieke situaties en bij specifieke opleidingen vraagtekens en discussiepunten bestaan die het Servicedocument niet oplost. Dat betreft vooral de kosten van digitale leermiddelen, waaronder laptops, en de vraag bij sommige opleidingen of kleding tot de basisuitrusting behoort. Vanuit het Netwerk Schoolkosten mbo is voorts aangegeven dat de verantwoordelijkheid van stagebedrijven voor de basisuitrusting te vrijblijvend is.

Toepassing regels uit het Servicedocument door scholen

In het algemeen worden de regels uit het Servicedocument goed toegepast door scholen. Het vaakst niet (rond de 15%) is dat bij het goed informeren en betrekken van de studentenraad bij het schoolkostenbeleid en het periodiek evalueren van (aspecten van) het schoolkostenbeleid. De meeste punten werden volgens respondenten al toegepast voor de publicatie van het Servicedocument. Met name het informeren van studenten/ouders over het vrijwillige karakter van het zelf aanschaffen van (delen van) de basisuitrusting school en het informeren en betrekken van de studentenraad bij het schoolkostenbeleid lijken meer toegepast te worden na publicatie van het Servicedocument. Volgens geïnterviewden is het echter lastig om een duidelijke relatie te leggen tussen het Servicedocument en veranderingen in het schoolkostenbeleid. In het algemeen vinden respondenten bij scholen wel dat het Servicedocument heeft geleid tot een groter bewustzijn binnen scholen van schoolkosten en dat het Servicedocument een steun vormt om schoolkosten intern bespreekbaar te maken en te evalueren.

Op hoofdpunten blijkt uit dit onderzoek verder het volgende:

- Informeren over schoolkosten: De informatievoorziening over de schoolkosten richting (toekomstige) studenten is volgens veel geïnterviewden op scholen verbeterd. Op de websites van vrijwel alle onderzochte mbo-instellingen wordt instellingsbreed en vaak ook per opleiding informatie gegeven over schoolkosten. Wel verschilt de verstrekte informatie in aard en detailniveau. In bijna de helft van de gevallen is de hoogte van schoolkosten concreet gemeld, in andere gevallen is er een (grove) indicatie. Vanuit het veld is wel aangegeven dat een exacte indicatie vaak erg lastig is, omdat kosten mede afhankelijk zijn van keuzes die een student zelf maakt bij keuzevakken, stages en dergelijke.

Bij 80 procent van de instellingen is ook informatie te vinden over tegemoetkomingen in de schoolkosten¹ als student en ouders de schoolkosten niet kunnen dragen en bij ongeveer de helft informatie over vrijwillige bijdragen. De meeste bevroegde studenten melden dat zij vooraf zijn geïnformeerd over schoolkosten, maar een derde deel van de bevroegde studenten meldt dat de school dit niet heeft opgegeven. Ook vindt een derde deel van de studenten het gecommuniceerde onderscheid tussen verplicht en vrijwillig aan te schaffen materialen onduidelijk. Ook meldt ongeveer een derde deel dat de feitelijke schoolkosten hoger uitvielen dan door school opgegeven. De helft van de bevroegde studenten vindt per saldo de communicatie over de schoolkosten nog onhelder. Aangetekend kan hierbij worden dat ook als schoolkosten duidelijk op een website staan, een student die informatie toch kan hebben gemist.

- Beleid van scholen om te voorkomen dat studenten onnodig lesmateriaal aanschaffen: Twee derde van de respondenten bij scholen stelt dat wel eens voorkomt dat door studenten aangeschafte materialen ongebruikt blijven. Vrijwel niemand meldt dat dit regelmatig of vaak voorkomt. Met name sinds het Servicedocument kijken scholen volgens respondenten kritischer naar de lijst van door studenten aan te schaffen materialen. Bij ongeveer 30 procent van de instellingen melden respondenten dat ongebruikte materialen worden teruggekocht van studenten of worden vergoed. Ook melden respondenten (ruim de helft) dat er duidelijker gecommuniceerd wordt naar studenten/ouders welke onderwijsbenodigdheden verplicht zijn en welke vrijwillig en ook wordt vaker periodiek geëvalueerd welke onderwijsbenodigdheden echt nodig zijn voor persoonlijk gebruik (45%).

Bij de bevroegde *studenten* is er een ander beeld. Bij hen meldt de grote meerderheid dat regelmatig tot (heel) vaak door hen aangeschafte materialen ongebruikt blijven. Het gaat daarbij om substantiële bedragen, gemiddeld stellen studenten dat jaarlijks voor 225 euro aan materialen ongebruikt blijft. Dit bedrag is relatief hoog, vergeleken met de totale uitgaven aan leermaterialen per student in het mbo (afhankelijk van de opleiding vaak 300 à 400 euro). Bij dit resultaat passen daarom enkele nuanceringen. Mogelijk hebben sommige studenten kosten over meerdere jaren of de hele opleiding opgeteld. Voorts kan meespelen dat de perceptie van niet-gebruik kan verschillen. Voorbeeld is een boek waarvan maar enkele hoofdstukken worden gebruikt. De docent kan dat boek een verdedigbare aanschaf vinden, terwijl een student kan vinden dat het boek grotendeels ongebruikt blijft. Dit laat onverlet dat de resultaten aangeven dat veel studenten te maken hebben met ongebruikte materialen en dat het om een substantiële kostenpost lijkt te gaan. Aanvullend onderzoek kan hier echter meer duidelijkheid in scheppen. Over een vergoeding van ongebruikte materialen meldt het merendeel van de studenten dat er niet zo'n regeling is op hun school, zes procent zegt van wel en de rest weet het niet.

- Veranderingen in kosten voor scholen en studenten: Mede vanwege het Servicedocument zijn schoolkosten deels gedaald en deels verschoven van student naar school. De *daling* komt voort uit een gegroeid kostenbewustzijn bij scholen en meer kritisch kijken of materialen ook echt nodig zijn. De *verschuiving* is een gevolg van het feit dat gemiddeld gezien leer- en oefenmaterialen nu vaker onder de basisuitrusting school vallen.
- Evalueren schoolkostenbeleid: Het schoolkostenbeleid wordt sinds het Servicedocument in het algemeen vaker en beter intern geëvalueerd en eventueel bijgesteld. Vanwege het Servicedocument hebben scholen hun interne beleid concreet vergeleken met de punten in het Servicedocument en zo nodig aangescherpt of bijgesteld. De meeste scholen doen een jaarlijkse controle van leermiddelenlijsten op (onnodige) kosten.

---

1 Dit betreft de Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor deelnemers uit minimagezinnen.

- Vrijwillige bijdragen: 72 procent van de respondenten bij scholen meldt dat er bij hen op school sprake is van vrijwillige bijdragen. Veelal zijn die bedoeld voor buitenschoolse activiteiten en voor borg. Uit de interviews blijkt dat vrijwillige bijdragen voor studenten zoveel mogelijk worden geminimaliseerd. Zonder vrijwillige bijdragen zouden volgens driekwart van de respondenten buitenschoolse activiteiten minder of helemaal niet meer georganiseerd worden. Bij de bevroegde studenten blijkt dat maar een derde deel van hen meldt dat zij een vrijwillige bijdrage hebben gedaan. Het vaakst was die vrijwillige bijdrage bestemd voor buitenschoolse activiteiten zoals excursies en feesten. Veel studenten (rond de helft) vinden dat de hoogte van de vrijwillige bijdrage voor de studie niet duidelijk was.
- Betrokkenheid studentenraden: Op het gebied van medezeggenschap is er volgens veel geïnterviewden weinig veranderd, omdat de rol van de medezeggenschap naar eigen zeggen al goed ingeregeld was. Positief is dat de schoolkosten nu - (mede) door het Servicedocument - vaker standaard op de agenda bij overleggen met studentenraden komen. Opgemerkt is ook, bijvoorbeeld vanuit de Inspectie van het Onderwijs, dat het voor studentenraden moeilijk is om goed inzicht te krijgen in de soms complexe (juridische) materie van schoolkosten, ondanks de ondersteuning vanuit JOB en de eigen instelling. In de interviews met studentraden blijkt dat sommige leden de formuleringen duidelijk en andere leden deze onduidelijk vinden. Ook zijn leden onzeker of evaluaties van het schoolkostenbeleid worden uitgevoerd.

Neveneffecten van het Servicedocument

Het Servicedocument zet aan tot meer kostenbewustzijn binnen scholen, maar dit kan ook leiden tot een (ongewenste) versobering door het schrappen van bijvoorbeeld buitenschoolse activiteiten die positief zijn voor teambuilding in de klas. Door het schrappen van het verplichte karakter van wel doorgaande activiteiten wordt er ook minder aan deelgenomen door studenten, wat ook kan leiden tot een tweedeling bij studenten. Ten tweede kan het schrappen van verplichte (dure) specificaties bij materialen om kosten te beheersen, tot keuzestress bij studenten leiden. Een derde neveneffect komt voort uit het feit dat materialen vaker onder de basisuitrusting school zijn gaan vallen; studenten kunnen hiermee minder zuinig omgaan dan met hun eigen spullen en docenten kost het extra tijd om alle materialen van school te beheren.

Slotconclusies

Per saldo is er bij mbo-instellingen tevredenheid over het Servicedocument. Het wordt gezien als een waardevol kader, dat bij veel scholen een bevestiging en steun geeft voor het beleid en bij sommige scholen heeft geleid tot nieuwe inzichten en (financiële) veranderingen c.q. verschuivingen in de hoogte en/of verdeling van schoolkosten over studenten en instelling. Op alle geïnterviewde scholen fungeert het Servicedocument als het kader voor het schoolkostenbeleid en het interne gesprek daarover. De ervaringen bij studenten indiceren echter ook dat het schoolkostenbeleid en de communicatie daarover nog voor verdere verbetering vatbaar zijn. De helft van de studenten vindt de communicatie over schoolkosten nog onhelder en onder meer het niet-gebruik van aangeschafte materialen komt volgens hen nog vaak voor.

Aanbevelingen

- Aanbevelingen die door respondenten zijn gedaan hebben veelal betrekking op de inhoudelijke kaders en de communicatie en opmaak van het document. Wat betreft de inkadering zijn er tegengestelde geluiden in het veld, wat de spanningsboog symboliseert die het Servicedocument omgeeft: het moet enerzijds specifiek zijn om duidelijkheid te geven over verschillende kostensoorten en anderzijds moet er genoeg ruimte overblijven voor een eigen invulling om recht te doen aan verschillen tussen instellingen en opleidingen.

- Ten aanzien van communicatie en opmaak zou het document voorzien mogen worden van eenvoudiger taalgebruik, dat leerlingen en ouders aanspreekt, en van een helder logo dat past bij de status van het document.
- Een aanbeveling aan alle instellingen is om de communicatie richting studenten te evalueren. Uit dit onderzoek blijkt dat de informatie over alles rondom schoolkosten niet alle studenten bereikt.
- Deze aanbeveling betreft ook het beleid om te voorkomen dat studenten door hen aangeschafte materialen niet gebruiken, gelet op het feit dat de meeste studenten melden dat niet gebruik van aangeschafte spullen vaak voorkomt.
- Richting stagebedrijven heeft het Servicedocument nu hooguit een beperkte rol om de kosten voor studenten tijdens een stage te verhelderen of op uniforme wijze te benaderen. De suggestie vanuit het Netwerk schoolkosten mbo om bij de erkenning van een leerbedrijf hierover heldere afspraken te maken, is een waardevolle.
- Tot slot: verheldering en niet per se verlaging van schoolkosten is het doel van het Servicedocument. Bij het beschreven neveneffect dat als gevolg van een streven om de schoolkosten zo laag mogelijk te houden, er een verschraling van het aanbod aan activiteiten op vrijwillige basis kan optreden, past de aanbeveling aan scholen om niet door te schieten in versobering. Dit is bij uitstek een onderwerp dat met de studentenraden kan worden overlegd.

1 Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksplan

1.1 Inleiding en achtergrond

Studenten in het mbo hebben normaliter te maken met eigen kosten voor boeken en zaken als kleding, gereedschap en excursies. In het mbo waren (zijn) er zorgen over stijgende schoolkosten voor studenten, verschillen tussen opleidingen en onduidelijkheden en verrassingen (onverwacht hoge uitvallende kosten) voor studenten. Hoge schoolkosten voor studenten kunnen de toegankelijkheid van opleidingen belemmeren. Om deze zorgen aan te pakken hebben de MBO Raad, JOB en het ministerie van OCW het initiatief genomen tot de gezamenlijke opstelling van een zogeheten Servicedocument Schoolkosten. Dit Servicedocument is in de zomer van 2018 gepubliceerd (zie bijlage 1).

Het Servicedocument beoogt duidelijkheid te geven over de zaken die voor rekening moeten komen van de instelling (basisuitrusting voor de opleiding) en de zaken die van de student mogen worden gevraagd (overige onderwijsbenodigdheden). Het Servicedocument heeft de volgende doelen:

1. Het stipuleert dat instellingen/opleidingen ouders en (aankomende) studenten informeren over de regels rondom schoolkosten en om de verwachte hoogte van schoolkosten vóór inschrijving van de student inzichtelijk te maken.
2. Het Servicedocument biedt een kader waarbinnen een school het schoolkostenbeleid vorm kan geven. Daarmee beoogt het Servicedocument:
  - instellingen in staat te stellen om binnen gemeenschappelijk vormgegeven kaders de juiste afweging te maken over de verdeling van kosten tussen de instelling en de student;
  - een betere handhaving mogelijk te maken door de Inspectie van het Onderwijs, door de algemene formulering in de wet in te vullen;
  - studentenraden beter in staat stellen hun instemmingsrecht uit te oefenen voor wat betreft de schoolkosten op hun instelling.

De Inspectie van het Onderwijs ziet toe op de naleving van het Servicedocument.

Bij de totstandkoming van het Servicedocument schoolkosten is bepaald dat er na twee jaar een evaluatie zal plaatsvinden. De voorliggende evaluatie geeft een gevolg hieraan.

1.2 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag in dit onderzoek is: *In welke mate zijn de doelen van het Servicedocument Schoolkosten behaald?*

Daarnaast dient dit onderzoek informatie op te leveren voor de uitvoering van twee moties:

1. De Kamerleden El Yassini (VVD) en Kwint (SP) hebben in een motie verzocht scholen te verplichten om ongebruikt lesmateriaal terug te kopen van studenten.² In overleg met de Tweede Kamer is afgesproken dat uitvoering van de motie zal afhangen van de uitkomst van de evaluatie van het Servicedocument. De evaluatie dient zich daarom ook te richten op het beleid dat scholen voeren om te voorkomen dat studenten onnodig lesmateriaal aanschaffen en om ongebruikt materiaal terug te kopen.

---

2 Motie El Yassini/Kwint, Kamerstukken II, vergaderjaar 2018-2019, 31 524, nr. 413

2. De kamerleden Kwint en Westerveld hebben in een motie verzocht onderzoek te doen naar de vrijwillige bijdrage in het mbo.³

In deze evaluatie onderscheiden we op deze basis de volgende deelvragen:

- Hebben scholen het Servicedocument (in voldoende mate) geïmplementeerd?
- Zijn de regels uit het Servicedocument voldoende duidelijk en worden zij toegepast?
- Heeft het Servicedocument geleid tot extra kosten voor de mbo-scholen, en zo ja in hoeverre?
- Heeft het Servicedocument gevolgen gehad voor de hoogte van de schoolkosten voor studenten?
- Heeft het Servicedocument onbedoelde neveneffecten gehad?
- Welk beleid hebben scholen om te voorkomen dat studenten onnodig lesmateriaal aanschaffen?
- In hoeverre slagen scholen erin te voorkomen dat aangeschaft lesmateriaal ongebruikt blijft?
- Wat is de aard van extra activiteiten waarvoor een vrijwillige bijdrage wordt gevraagd in het mbo?
- Wat zouden de gevolgen zouden zijn van afschaffing van de vrijwillige bijdrage?

1.3 Onderzoeksverantwoording

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is de volgende aanpak gehanteerd:

Deskresearch: de websites van 30 mbo-instellingen zijn bestudeerd, om te achterhalen of en hoe gecommuniceerd wordt over de schoolkosten richting (aankomende) studenten en ouders. Deze *websearch* is uitgevoerd in maart 2020, met betrekking tot de communicatie over de schoolkosten voor schooljaar 2019-2020.⁴ Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie uit de Schoolkostenmonitor 2018-2019 en de JOB-monitor.

Interviews met stakeholders: Er zijn interviews gehouden met de voorzitter en enkele leden van het Netwerk Schoolkosten en leermiddelenbeleid en met de Inspectie van het Onderwijs.

Enquête onder onderwijsinstellingen: er is een online enquête verspreid in de periode half september tot en met half november 2020. De werving heeft plaatsgevonden via diverse kanalen: eigen contactpersonen bij MBO-instellingen, algemene e-mailadressen van mbo-instellingen, nieuwsbrieven van de MBO Raad, AOC Raad en ministerie van OCW. In totaal hebben 150 personen werkzaam op 52 verschillende mbo-instellingen de enquête ingevuld.

Interviews met onderwijsinstellingen: aanvullend op de online enquête zijn in totaal 18 verdiepende interviews gehouden, waarvan 10 met personen betrokken bij onderwijsteams en 8 met leden van het College van Bestuur.

Interviews met studentenraden: leden van enkele studentraden zijn geïnterviewd over hun betrokkenheid bij het schoolkostenbeleid van de instelling.

Enquête onder studenten: In 2020 is een enquête uitgezet onder het mbo-panel van ResearchNed. Hierin zitten studenten die een mbo-opleiding volgen of volgden. Voor de resultaten is een selectie gemaakt op studenten die in het studiejaar 2019/2020 een mbo-opleiding volgden. In de resultaten zijn studenten in een entree-opleiding niet meegenomen (dat betrof 4 studenten). De totale respons betrof 743 studenten.

---

³ Motie Kwint/Westerveld, Kamerstukken II, vergaderjaar 2018-2019, 31 524, nr. 452

⁴ Dit onderdeel van het onderzoek is volgens originele planning uitgevoerd. De overige onderdelen hebben vertraging opgelopen vanwege de scholensluiting en gedeeltelijke lockdown.

Uit de respons blijkt dat studenten in een niveau 2 opleiding en de sector economie ondervertegenwoordigd zijn. De data is daarom gewogen op de combinatie niveau en sector (zie Bijlage 2).

1.4 Afbakening onderzoek

Het zwaartepunt van het onderzoek ligt bij de online enquête onder mbo-instellingen en studenten. Hiermee is voornamelijk kwalitatieve informatie verzameld door middel van overwegend gesloten vragen. Het Servicedocument schoolkosten mbo heeft ook procesmatige gevolgen voor het schoolkostenbeleid. Dit is getracht in beeld te brengen door middel van aanvullende gesprekken met mbo-instellingen (leden van onderwijsteams en CvB-leden), landelijke stakeholders (Inspectie van het Onderwijs, Netwerk Schoolkosten en leermiddelenbeleid) en enkele studentenraden. Het onderzoek heeft echter niet tot doel gehad om de exacte gevolgen op de hoogte van de schoolkosten noch om het proces van het schoolkostenbeleid in detail in kaart te brengen.

1.5 Leeswijzer

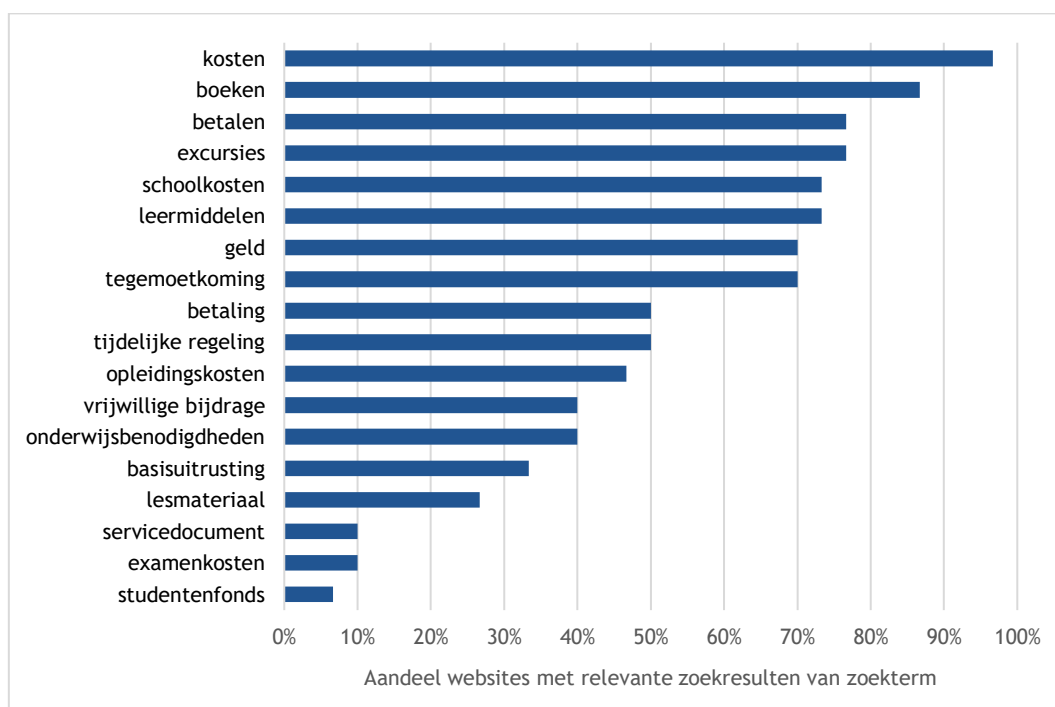
Hierna zijn in hoofdstuk 2 eerst de opinies en ervaringen van diverse medewerkers van mbo-instellingen beschreven. Daarna staat in hoofdstuk 3 het perspectief van de mbo-studenten centraal. In hoofdstuk 4 is kort het perspectief van het toezicht op het onderwijs belicht. Hoofdstuk 5 ten slotte bevat de samenvattende conclusies en enkele aanbevelingen.

2 Implementatie Servicedocument en ervaringen bij mbo-instellingen

2.1 Communicatie over schoolkosten via websites

Een transparante communicatie over schoolkosten voor aankomend studenten is een belangrijke doelstelling van het Servicedocument. In dit onderzoek is er van uitgegaan dat de websites van instellingen hierin een belangrijke functie hebben. Op de websites van 30 mbo-instellingen is op basis van verschillende zoektermen gekeken wat voor informatie beschikbaar is over schoolkosten. Figuur 2.1 laat de mate zien waarin de zoektermen zoekresultaten opleverden. De zoektermen ‘kosten’ of ‘schoolkosten’ leverde bij vrijwel alle onderzochte websites relevante zoekresultaten op.

Figuur 2.1: Hit-rate zoektermen websearch. Bron: Websearch najaar 2020.

De zoekresultaten leiden naar pagina's op de website van de instelling die verschillen in aard en de mate van detail. De meeste websites van de onderzochte instellingen (ongeveer 80%) hebben een *aparte* pagina die gewijd is aan schoolkosten, waarop uitgelegd wordt met welke soort schoolkosten studenten te maken kunnen krijgen. Circa de *helft* van die pagina's toont ook (een indicatie van) het totale bedrag aan schoolkosten voor studenten.

Informatie over tegemoetkomingen in de schoolkosten

Mbo-instellingen hebben sinds oktober 2016 de mogelijkheid om studenten te compenseren in de schoolkosten via de Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor deelnemers uit minimagezinnen. Op ongeveer 80 procent van de websites is genoemd dat studenten/ouders gebruik kunnen maken van een tegemoetkoming in de schoolkosten als zij moeite hebben met het betalen van de schoolkosten. De term 'studentenfonds' worden daarbij weinig gebruikt; vaak worden de termen 'tijdelijke regeling' of 'tegemoetkoming' gebruikt. Vaak staat informatie over tegemoetkomingen op de informatiepagina over schoolkosten en ongeveer de helft van de onderzochte websites heeft een aparte informatiepagina die geheel gewijd is aan de mogelijkheden, voorwaarden en procedures voor een tegemoetkoming.

De informatie over een tegemoetkoming wordt soms elders op de website genoemd, zoals op de algemene informatiepagina.

Informatie per opleiding

Naast algemene informatiepagina's voor schoolkosten, leiden de zoekresultaten ook naar specifieke opleidingspagina's. Op een opleidingspagina staat vaak informatie over een specifieke opleiding, zoals welke vakken gevolgd worden, informatie over het beoogde beroep en in de meeste gevallen ook informatie over de kosten van de opleiding (bij 70% van de instellingen). Bij deze instellingen, die kosten publiceren op de opleidingspagina's, betreft dat bij bijna de helft specifieke bedragen en eveneens bijna de helft geeft alleen een (grove) indicatie. Bij de enkele overige instellingen zijn de kosten wisselend, niet voor alle opleidingen die de instelling aanbiedt, duidelijk gemaakt.

Informatie over vrijwillige bijdragen

Bij de helft van de instellingen met opleidingspagina's waar de schoolkosten genoemd worden, is voorts aangegeven welke opleidingskosten op *vrijwillige* basis zijn. Er is bijna nooit een instellingsbrede vrijwillige bijdrage genoemd, maar is deze per opleiding vastgesteld. Indien de vrijwillige bijdrage wordt genoemd, dan is ook altijd duidelijk benadrukt dat het op vrijwillige basis berust. Waaraan de vrijwillige bijdrage besteed wordt is ook meestal aangegeven, meestal betreft het excursies. In het algemeen is bij ongeveer twee derde van de onderzochte websites expliciet aangegeven dat deelname aan excursies vrijwillig is, waarbij niet altijd nader wordt ingegaan op een vrijwillige bijdrage.

Verantwoording schoolkosten en informatieloket

Bijna 40 procent van de onderzochte websites bevat een verantwoording voor de hoogte van schoolkosten of het schoolkostenbeleid. Dit is meestal via een expliciete vermelding dat de instelling de kosten zo laag mogelijk probeert te houden. Ook is er bijvoorbeeld een klachtenformulier, een terugbetalingsregeling voor ongebruikte leermiddelen of een speciale berichtgeving omtrent dit onderwerp te vinden. Er is ook bekeken of studenten/ouders ergens terecht kunnen als ze vragen hebben over schoolkosten. Bij een kwart van de onderzochte websites van mbo-instellingen is er een extra mogelijkheid om contact op te nemen, buiten het algemene telefoonnummer of e-mailadres om. Dit kan bijvoorbeeld via een speciaal telefoonnummer of e-mailadres, maar ook tijdens een financieel spreekuur of een gesprek met een 'moneycoach'. Deze kanalen zijn extra ingericht om te helpen bij problemen rondom schoolkosten.

2.2 Bekendheid en duidelijkheid Servicedocument schoolkosten

Het Servicedocument schoolkosten mbo is over het algemeen goed bekend onder de respondenten bij scholen.⁵ De meeste (60%) kennen het document redelijk tot (zeer) goed, twaalf procent kent het document helemaal niet (Tabel 2.1).

Tabel 2.1 Bekendheid met het Servicedocument schoolkosten mbo

Ik ken het document niet	12%
Ik heb er weleens over gehoord, maar heb het nooit zelf gelezen	5%
Ik heb het document weleens gelezen, maar ken het niet goed	23%
Ik ken het document redelijk tot (zeer) goed	60%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

⁵ In de Schoolkostenmonitor 2018/2019 bleek dat driekwart van de ondervraagde mbo-instellingen bekend was met het Servicedocument.

Duidelijkheid onderscheid basisuitrusting en overige onderwijsbenodigdheden

Een belangrijk aspect bij de schoolkosten is de vraag wie (school of student) welke kosten draagt. In het Servicedocument schoolkosten mbo worden daarvoor kaders gegeven, waarbij het onderscheid tussen basisuitrusting school en overige onderwijsbenodigdheden een centrale plek inneemt. Het Servicedocument stelt dat scholen dienen te voorzien in de basisuitrusting school, oftewel alles wat de student nodig heeft om de opleiding te volgen en het examen te doen (inclusief eventuele gereedschappen). De student dient te zorgen voor alle overige onderwijsbenodigdheden voor persoonlijk gebruik, zoals boeken, software-licenties en laptop. In de enquête is gevraagd of er (nog) onduidelijkheid is over wat onder de basisuitrusting school valt en wat onder de onderwijsbenodigdheden. Volgens driekwart van de respondenten bestaat hierover geen onduidelijkheid. Een relatief klein deel (14%) van de respondenten vindt dat er nog onduidelijkheden zijn, bij sommige opleidingen of bij een specifieke opleiding. De onduidelijkheid zit volgens hen vooral in de kosten voor ICT-middelen, waarbij er twijfel is over de verantwoordelijkheid voor de aanschaf van bepaalde digitale leermiddelen en de aankoop van licenties voor specifieke softwareprogramma's. De functionele eisen van laptops zijn voorts afhankelijk van de opleiding(richting) en bepalen zo mede de kosten per laptop. Dit wordt soms niet begrepen door studenten en ouders. Ook is aangegeven dat het niet altijd duidelijk is wanneer je een student mag vragen zelf een laptop aan te schaffen. In de verdiepende interviews kwamen ook discussies over laptops naar voren. De meeste scholen twijfelen of dit wel of niet op de lijst met onderwijsbenodigdheden mag. De Corona crisis heeft volgens geïnterviewden aangetoond dat de transitie naar (meer) digitaal lesmateriaal noodzaak is. Tijdens de scholensluiting hebben scholen daarop gereageerd, zoals met het voorzien in een laptop voor studenten in bruikleen of het aanschaffen van laptops voor studenten die daar zelf de middelen niet voor hebben.

Bij specifieke opleidingen wel discussies over de basisuitrusting

Uit de interviews blijkt dat met name bij opleidingen waar veel materialen of gereedschappen nodig zijn, er discussies zijn over wat onder de basisvoorziening school valt en wat niet. In de kapperswereld bijvoorbeeld is het gebruikelijk om schaar en borstels niet te delen met anderen, waarbij van oudsher de student verplicht is deze zelf aan te schaffen. Omdat dit noodzakelijke benodigdheden zijn voor de opleiding, schrijft het Servicedocument voor dat dit niet meer mag. De meeste scholen lijken hiervoor een oplossing te hebben gevonden door een leermiddelenlijst op te stellen waar een deel verplicht is en een deel wordt *geadviseerd*. Bij technische opleidingen kan gedacht worden aan een verplichte veiligheidsbril en geadviseerde zaken als een schuifmaat. De meeste scholen stellen geadviseerd gereedschap ook beschikbaar op school. Echter, het blijft bij deze opleidingen zoeken naar een balans tussen verplichte en geadviseerde materialen en gereedschappen. Op een aantal scholen zijn er ook discussies of het uniform/kleding bij de basisuitrusting hoort. Voor veiligheidskleding is dit vaak wel duidelijk. In andere gevallen is het onduidelijker; bijvoorbeeld bij horeca- en sportopleidingen. Ook het organiseren van excursies en de kosten daarvan leiden soms tot discussies. Ook daarbij is er een afweging tussen wat nodig is om de opleiding te kunnen volgen en wat goed is voor de student maar niet per se nodig om het diploma te behalen. Meestal zijn excursies geen verplicht onderdeel van het lesprogramma, maar zijn deze volgens de opleiding wel van toegevoegde waarde voor de student. Deelname is dan vrijwillig en kosten zijn er enkel bij deelname. In de interviews is aangegeven dat kosten voor vrijwillige excursies en dergelijke kunnen leiden tot een *tweedeling* tussen studenten. Ten slotte is in de interviews onduidelijkheid over benodigde cursussen, certificaten of (medische) verklaringen genoemd. Een meermaals genoemd voorbeeld is de Verklaring omtrent het gedrag (VOG) die soms nodig is voor stages. In sommige gevallen betaalt de school de kosten van de VOG, in andere gevallen de student of de stageplek. Dit leidt soms tot discussies.

2.3 Toepassing Servicedocument

Uit de Schoolkostenmonitor 2018/2019 blijkt dat de meeste scholen die destijds aangaven bekend te zijn met het Servicedocument schoolkosten, ook de inhoud van het document toepasten. In de actuele enquête is de concrete toepassing van negen punten⁶ uit het Servicedocument voorgelegd. De resultaten tonen dat alle punten volgens minstens de helft (en vaak bij ruim driekwart) van de respondenten toegepast worden in hun school (Tabel 2.2). Hulp bieden aan studenten bij financiële problemen en het informeren over schoolkosten worden vrij algemeen toegepast (resp. 98% en 93%). Het minst vaak toegepast lijkt het bemiddelen bij problemen tussen student en leerbedrijf over de basisuitrusting leerbedrijf (55%), maar daar is het aandeel 'weet niet' groot. Het grootste aandeel respondenten (rond 15%) dat meldt dat een punt niet wordt toegepast zit bij het goed betrekken en informeren van de studentenraad bij het schoolkostenbeleid en het periodiek evalueren of onderwijsbenodigdheden in de praktijk niet gebruikt worden en wat tot de basisuitrusting behoort en wat niet.

Tabel 2.2: Toepassing van punten uit het Servicedocument

	Ja	Nee	Weet ik niet
▪ Studenten kunnen terecht bij de school voor hulp bij financiële problemen t.a.v. de schoolkosten.	98%	1%	1%
▪ (Potentiële) studenten/ouders worden voorafgaand aan de inschrijving geïnformeerd over alle kosten die zij naast het cursus- of lesgeld moeten maken voor de onderwijsbenodigdheden per opleiding.	93%	4%	3%
▪ De school voorziet in de basisuitrusting en garandeert dat deze op orde is voor alle studenten.	88%	4%	8%
▪ De school adviseert studenten/ouders over het vrijwillige karakter van het zelf aanschaffen van (onderdelen van) de basisuitrusting school.	84%	5%	11%
▪ De kosten van de onderwijsbenodigdheden voor persoonlijk gebruik waarover studenten zelf dienen te beschikken zijn redelijk om te vragen.	84%	3%	13%
▪ De studentenraad wordt goed door school geïnformeerd en betrokken bij het schoolkostenbeleid.	77%	16%	6%
▪ Er wordt periodiek geëvalueerd of bepaalde onderwijsbenodigdheden in de praktijk niet gebruikt worden.	73%	14%	13%
▪ Er wordt periodiek geëvalueerd wat tot de basisuitrusting school behoort en wat tot de onderwijsbenodigdheden.	69%	15%	16%
▪ De school bemiddelt bij problemen tussen studenten en leerbedrijven over de beschikbaarheid van de basisuitrusting leerbedrijf.	55%	6%	39%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

Uit de onderliggende resultaten blijkt dat het grootste deel van de punten al toegepast werd voor de publicatie van het Servicedocument. Alleen het informeren van studenten/ouders over het vrijwillige karakter van het zelf aanschaffen van (onderdelen van) de basisuitrusting school en het goed informeren en betrekken van de studentenraad bij het schoolkostenbeleid lijkt meer toegepast te worden na het Servicedocument. Uit de verdiepende interviews blijkt echter dat het lastig is om veranderingen in de praktijk zuiver toe te schrijven aan het Servicedocument.

Borging van de toepassing van het Servicedocument

Uit de interviews blijkt dat de borging van de toepassing van het Servicedocument door scholen op verschillende manieren wordt ingevuld. De meerderheid heeft een periodieke controle ingesteld op jaarbasis, waarbij de leermiddelenlijsten tegen het licht worden gehouden. Bij de ene school gebeurt dit steekproefsgewijs, bij de andere betreft het de leermiddelenlijsten van alle opleidingen.

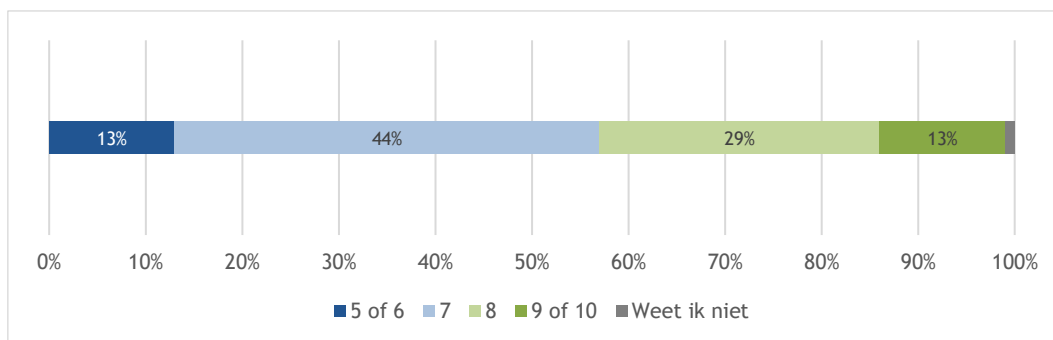
⁶ Dit betreft een selectie van de in totaal 18 punten uit het Servicedocument, om de invultijd van de online enquête te maximaliseren tot 10 minuten. Getracht is om de belangrijkste punten uit het Servicedocument voor te leggen.

Bij sommige scholen wordt alleen gecontroleerd op (grote) verschillen in de schoolkosten voor studenten in vergelijking met een jaar eerder. Andere scholen evalueren (ook) of alle leermiddelen daadwerkelijk gebruikt zijn. Bij sommige scholen doen het College van Bestuur, het financiële team of de studentenraad een extra controle. Een enkele school is nog bezig met het opzetten van een periodieke controle.

2.4 Tevredenheid bij scholen over het Servicedocument

Scholen zijn overwegend tevreden over (de werking van) het Servicedocument als kader voor het schoolkostenbeleid. Dat blijkt uit het rapportcijfer dat respondenten hiervoor in de enquête geven. Figuur 2.2 toont dat het merendeel een 7 of een 8 geeft; het gemiddelde cijfer komt uit op 7,42.

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

Figuur 2.2: Tevredenheid over het Servicedocument als kader voor het schoolkostenbeleid, cijfer 1-10.

Dit positieve beeld wordt bevestigd in de interviews waaruit blijkt dat het Servicedocument voor de meeste scholen van toegevoegde waarde is. In het algemeen wordt het document gezien als een waardevol kader, ondanks dat veel van de punten in het document al onderdeel waren van het gesprek dat binnen scholen wordt gevoerd en/of van het schoolkostenbeleid. Een aantal geïnterviewden meldt dat hun schoolkostenbeleid volledig in lijn is met het Servicedocument en dat er dus nauwelijks of geen aanpassingen nodig waren. Bij andere scholen zijn er nieuwe inzichten ontstaan, die soms hebben geleid tot grote (financiële) veranderingen c.q. verschuivingen in de hoogte of verdeling van schoolkosten over studenten en instelling. Per saldo wordt op alle geïnterviewde scholen het Servicedocument gehanteerd als kader voor het schoolkostenbeleid. Het Servicedocument biedt volgens geïnterviewden opheldering rondom boeken en licenties, de basisuitrusting en de eigen bijdrage van studenten. In de praktijk blijft er wel soms sprake van lastige afwegingen die gemaakt moeten worden en discussies op docentniveau. Docenten zien bijvoorbeeld meerwaarde in bepaalde materialen of excursies die resulteren in hogere kosten voor studenten. Het Servicedocument helpt met het inkaderen van de afspraken en het gesprek met docenten over beheersing van kosten voor studenten.

Borging toegankelijkheid van opleidingen is belangrijkste doel

Voor de meeste geïnterviewde scholen is het schoolkostenbeleid al enige tijd een belangrijk aandachtspunt. De focus is daarin verlegd naar toegankelijkheid voor iedereen door middel van een betaalbare opleiding. In de gesprekken is benadrukt dat het uitgangspunt van het beleid is dat de schoolkosten de keuze van studenten niet mag beïnvloeden. Zo geeft een school aan dat er een grondige controle is door de financiële afdeling van verschillen in schoolkosten tussen opleidingen. Indien er sprake is van grote verschillen, dan moeten deze uit te leggen zijn en zo niet worden aangepast. Daarnaast geven enkele ROC's uit eenzelfde regio aan dat zij niet met elkaar willen concurreren op schoolkosten. Ze overleggen daarom jaarlijks onderling wat redelijk is en wat bij een basisuitrusting school zou moeten horen.

De meeste scholen lijken zich niet te willen binden aan één uitgever en proberen daarmee de kosten voor boeken zo laag mogelijk te houden. Voor verscheidene opleidingen is dit lastig, omdat het aanbod van boeken voor deze opleidingen schaars is. Bijvoorbeeld voor 'groene' opleidingen is er weinig aanbod vanuit uitgeverijen.

2.5 Impact van het Servicedocument voor scholen

Hiervoor is al gemeld dat een aantal mbo-instellingen stelt dat hun schoolkostenbeleid al in lijn was met het Servicedocument en voorts dat veranderingen in het schoolkostenbeleid lastig zijn toe te schrijven aan het Servicedocument. In deze paragraaf gaan we nader in op de impact van het Servicedocument voor mbo-instellingen.

Kosten voor scholen zijn gestegen

Op basis van de interviews komt naar voren dat in de afgelopen jaren de kosten die voor rekening komen van scholen overwegend zijn gestegen. Deze kostenstijging voor scholen heeft met name betrekking op uitgaven aan de basisuitrusting school. Dit betreft veelal eenmalige grote uitgaven omdat het in één keer voor alle leerjaren wordt aangeschaft. De structurele kosten (voor onderhoud en vervanging) vallen naar verwachting (veel) lager uit. Soms zijn er terugkerende kosten bij iedere nieuwe lichter student. Zo meldt een school dat studenten hun gereedschapskist mogen houden als zij hun diploma halen. Op deze manier wordt ook beoogd dat studenten zorgvuldiger met spullen omgaan. Onverlet de soms hoge eenmalige investeringen vanwege veranderd beleid, geeft een groot deel in de interviews aan dat de extra kosten geen groot probleem zijn binnen de begroting. De eenmalige uitgaven zijn vaak geschaard onder onvoorziene uitgaven. Scholen zijn daardoor wel meer op andere kosten gaan letten (bijvoorbeeld door bepaalde uitgaven uit te stellen) en/of zijn meer kostenbewust gaan inkopen. Belangrijk hierbij is om te benadrukken dat niet altijd zeker is of de kosten zijn gestegen door het Servicedocument of dat deze ontwikkelingen sowieso al speelden. Enkele scholen geven aan dat dit laatste zeker het geval is en dat het Servicedocument slechts een factor is in een groter geheel. Andere scholen geven aan dat Servicedocument sowieso geen doorslaggevende factor is geweest in hun schoolkostenbeleid en het daarom geen effect heeft gehad op de kosten voor school.

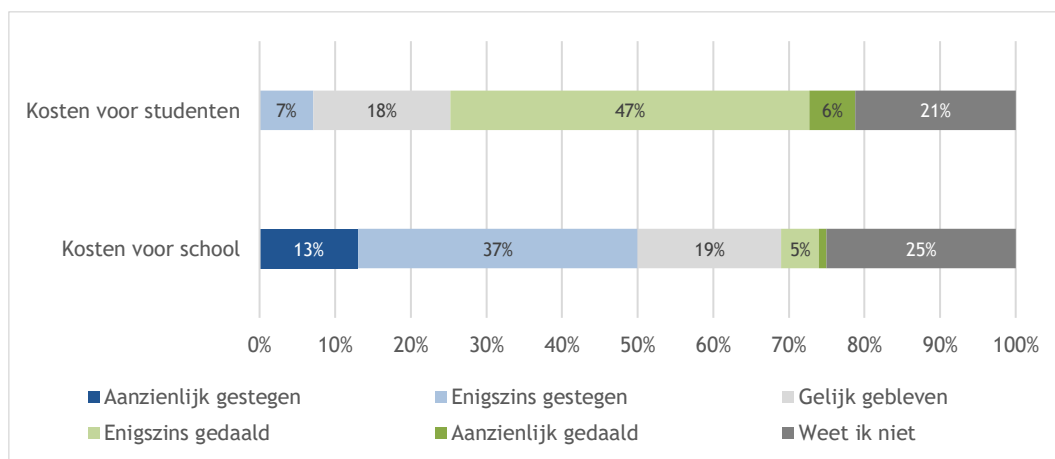
Kosten voor studenten zijn gedaald

Volgens vrijwel alle geïnterviewden zijn de kosten voor studenten gedaald, al dan niet direct door het Servicedocument. (Een deel van) de kosten voor materialen en gereedschappen zijn verschoven van de student naar de school. Ook is vaak aangegeven dat de lijst met de basisuitrusting en de andere onderwijsbenodigdheden is herijkt en dat sommige materialen of boeken zijn geschrapt of niet langer als verplicht of aanbevolen worden aangemerkt. In veel scholen is benoemd dat de student en de toegankelijkheid van het onderwijs continue voorop staan. De precieze invulling daarvan kan echter (intern) verschillen.

Veel scholen hebben tevens een terugbetalingsregeling voor niet-gebruikte boeken. Deze kosten worden vaak verhaald op de desbetreffende afdeling van de opleiding als extra stimulans voor docenten om kritisch naar de leermiddelenlijsten te blijven kijken. Probleem hierbij is echter dat boeken vaak worden gekoppeld aan digitale licenties die wel worden gebruikt. Enkele scholen zoeken hiervoor naar een oplossing, bijvoorbeeld door samen te werken met andere uitgevers, te beoordelen of die specifieke licentie nog wel echt nodig is of door zelf lesmateriaal/-methoden te ontwikkelen.

Een ander voorbeeld dat in de gesprekken is genoemd ten aanzien van gedaalde kosten voor studenten, zijn uniformen of andere benodigde kleding. Scholen zijn op dit punt vaak kostenbewuster gaan werken, waarbij studenten niet meer verplicht zijn om specifieke, vaak duurdere merkleding aan te schaffen waarvoor voldoende goedkopere alternatieven zijn. Enkele scholen hebben wel extra materiaal en gereedschappen aangeschaft voor op school, maar geven alsnog het advies aan studenten om het zelf te kopen, zoals koksessen en kappersscharen. Volgens scholen hebben studenten zelf vaak de voorkeur om bijvoorbeeld hun eigen gereedschapskist te hebben of zelf beschermende kleding of brillen te bezitten. Volgens een bestuurder toont dat ook de bereidheid van studenten om in hun eigen toekomst te investeren. Enkele geïnterviewden geven echter aan dat het wel kan leiden tot kansongelijkheid wanneer een deel van de studenten beter of meer materiaal bezit en ook thuis ermee kunnen oefenen. Anderen noemen dit een situatie waaraan weinig te doen is ('Er is gewoon ongelijkheid, punt. Dat is niet op te lossen met een Servicedocument').

Het beeld van de veranderde kosten voor studenten en school wordt bevestigd door de resultaten van de enquête (Figuur 2.3). 43 procent van de respondenten geeft aan dat de kosten voor studenten zijn gedaald en 50 procent geeft aan dat de kosten voor school zijn gestegen.

Figuur 2.3: Gevolgen van het Servicedocument voor de kosten voor studenten en voor school (bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek, 2020/2021)

Vaker intern evalueren en bespreken van schoolkosten

Daarnaast blijkt uit de interviews dat het schoolkostenbeleid intern vaker/beter wordt geëvalueerd en eventueel bijgesteld. Voor enkele scholen is er geen sprake geweest van veranderingen en was het Servicedocument meer een steun in de rug en een middel om er zeker van te zijn dat alle scholen nu eenzelfde beleid hanteren. Voor deze scholen zijn ook de kosten niet veranderd door het Servicedocument. In andere gevallen leidde het Servicedocument vooral indirect tot veranderingen, doordat het onderwerp opnieuw op de agenda is gezet, meer op het netvlies kwam, c.q. meer een punt van discussie werd op de school en in overlegorganen. Vanwege het Servicedocument hebben scholen hun interne beleid concreet vergeleken met de punten in het Servicedocument. Een bestuurder gaf bijvoorbeeld aan dat het Servicedocument een 'rugwind' gaf en bepaalde maatregelen in een stroomversnelling heeft gebracht. Enkele scholen geven ook aan dat het Servicedocument interne discussie voorkomt (bijvoorbeeld met docenten), omdat het document landelijk geldt en is opgesteld door het ministerie van OCW, de MBO Raad en JOB. Nu kan men aangeven dat het op papier staat en zeggen: 'Dit zijn de algemene uitgangspunten en zo gaan we het doen'.

Communicatie over het Servicedocument en over de schoolkosten

Uit de interviews blijkt dat scholen het Servicedocument voor intern gebruik benutten, maar het meestal niet zelf verder verspreiden. De meeste scholen maken een interne vertaling van het Servicedocument en integreren dit in hun beleidsplan of andere beleidsstukken.

De informatievoorziening over de schoolkosten richting (toekomstige) studenten is volgens veel geïnterviewden op scholen verbeterd. Binnen enkele mbo-instellingen blijft dit een knelpunt door een gebrek aan centrale informatie, technische tekortkomingen of door verschillen tussen medewerkers in ambitieniveau ten aanzien van de communicatie. Geïnterviewden geven aan dat de schoolkosten niet altijd openbaar op de website staan. In sommige gevallen worden de kosten vooraf alleen gedeeld met aanwezigen op open dagen, het intranet of pas wanneer de student zich definitief ingeschreven heeft. Ook zijn er tussen scholen verschillen over hoe specifiek de informatievoorziening over de kosten is. Sommige scholen hebben openbare lijsten gespecificeerd per opleiding op de website staan. Andere geven aan dat het van tevoren lastig is om precies per leermiddel aan te geven wat de kosten zullen zijn. Een school geeft aan dat ze communiceren met bandbreedtes en aangeven welke kosten sowieso gemaakt worden bij de start en welke kosten later in de opleiding in rekening gebracht worden. Sommige scholen zitten nog midden in het proces om de kosten (gedetailleerder) op de site te publiceren of zijn herover nog in overleg met hun bestuur of de afdeling communicatie. Deze resultaten uit de interviews zijn in lijn met die uit de enquête onder scholen.

Rol medezeggenschap

Op het gebied van medezeggenschap is in veel interviews aangegeven dat er weinig is veranderd, omdat de rol van de medezeggenschap naar eigen zeggen al goed ingeregeld was. De studentenraad had dan bijvoorbeeld al periodiek inspraakmogelijkheden over het schoolkostenbeleid op school. Desondanks komen de schoolkosten nu - (mede) door het Servicedocument - wel vaker standaard op de agenda bij overleggen met studentenraden en was het Servicedocument op dit punt een steun in de rug die aantoonde dat de school het goed deed. Een bestuurder merkt op dat het door de studentenraad mee laten kijken bij het vaststellen van de begroting ook meer begrip bij studenten creëert over de schoolkosten. Op scholen waar studenten(raden) meer betrokkenheid en/of medezeggenschap kregen, is het wederom niet altijd duidelijk of dit een direct gevolg is van het Servicedocument of dat dit proces sowieso al in gang was gezet. In de interviews is voorts in het algemeen vaak benadrukt dat scholen veel waarde hechten aan de mening van studenten, de studentenraad en JOB.

Neveneffecten: versoberingen, nieuwe onduidelijkheden en nieuwe kosten

Uit de enquête en interviews komen een aantal (onbedoelde) neveneffecten naar voren van het Servicedocument. Allereerst heeft het Servicedocument meer bewustwording gecreëerd bij docenten over (niet) noodzakelijke kosten. Hierdoor zijn er vaak minder buitenschoolse activiteiten gepland en is het onderwijsprogramma wat 'soberder' geworden. Een ervaren nadeel hiervan is dat door het verminderen of schrappen van dergelijke uitjes het op klasniveau lastiger is om teambuilding, gezelligheid en ontspanning vorm te geven binnen het programma. Aan vrijwillige buitenschoolse activiteiten die er nog wel zijn - die leuk en zinvol worden bevonden door docenten - wordt ook minder deelgenomen door studenten omdat ze niet verplicht zijn.

Ten tweede is aangegeven dat om kosten te beheersen vaker keuzevrijheid wordt gegeven aan studenten bij de aanschaf van bepaalde onderwijsbenodigdheden, in plaats van specifieke soms dure merken voor te schrijven. Dit kan er wel voor zorgen dat bij de aanschaf van leermiddelen het voor studenten onoverzichtelijker is wat en waar ze iets kunnen aanschaffen.

Een derde neveneffect dat is genoemd heeft betrekking op de extra kosten voor scholen, omdat bepaalde leermiddelen onder de basisuitrusting school vallen. Hierdoor is er meer materiaal en gereedschappen in bruikleen. Dit heeft twee ongewenste gevolgen: studenten zijn vaak minder zuinig op leermiddelen in bruikleen dan op hun eigen eigendommen en het kost docenten extra (onderwijs)tijd en moeite om alle leermiddelen goed op orde te houden (denk aan uitgeven, innemen en tellen van de leermiddelen en benodigd onderhoud).

2.6 Beleid ongebruikte lesmaterialen

Ongebruikt lesmateriaal komt volgens twee derde van de respondenten wel eens voor, waarbij het vooral gaat om boeken. Uit de resultaten blijken drie oorzaken hier een cruciale rol in te spelen, namelijk dat de opleidingsteams hier niet scherp genoeg op zijn (42%), dat boeken en licenties alleen samen te koop zijn bij uitgeverij (35%) en dat er voorafgaand goed gekeken is naar de onderwijsbenodigdheden, maar gaandeweg de opleiding niet alles goed bleek aan te sluiten (33%). Dat laatste kan mogelijk samenhangen met COVID-19, waardoor een groot deel van het onderwijs digitaal heeft plaatsgevonden en boeken mogelijk minder zijn gebruikt.

Sinds het Servicedocument wordt in het algemeen wel kritischer gekeken naar de boeken op de boekenlijst volgens geïnterviewde. Echter, scholen alleen hebben hier niet alles over te zeggen. Uitgeverijen lijken veel macht te hebben en lijken zich daar ook naar te gedragen. Scholen geven aan dat uitgeverij liever willen dat de aankoop van boeken via hen loopt. Daarnaast worden veel licenties alleen uitgegeven in combinatie met een bijbehorend boek. In de praktijk wordt vaak alleen de licentie gebruikt en blijft het boek ongeopend. Dit leidt tot veel onbegrip bij studenten en hun ouders.

Tabel 2.3: Mate waarin studenten verplichte onderwijsbenodigdheden onnodig hebben aangeschaft

Nooit	23%
Wel eens	63%
Regelmatig	6%
Heel vaak	1%
Weet ik niet	8%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

Scholen hebben diverse manieren om te verhelpen dat studenten onnodige onderwijsbenodigdheden aanschaffen. Tabel 2.4 toont dat de meeste respondenten aangeven dat de onderwijsbenodigdheden periodiek worden afgestemd op de inhoud van de opleiding (64%), er duidelijk gecommuniceerd wordt naar studenten/ouders welke onderwijsbenodigdheden verplicht zijn en welke vrijwillig (54%) en dat er periodiek geëvalueerd wordt welke onderwijsbenodigdheden echt nodig zijn voor persoonlijk gebruik (4%).

Tabel 2.4: Maatregelen opdat studenten geen onnodige onderwijsbenodigdheden aanschaffen

▪ De onderwijsbenodigdheden per opleiding periodiek afstemmen op de inhoud van de opleiding	64%
▪ Duidelijk communiceren naar studenten/ouders welke onderwijsbenodigdheden verplicht/vrijwillig zijn	54%
▪ Periodiek evalueren welke onderwijsbenodigdheden echt nodig zijn voor persoonlijk gebruik	45%
▪ De onderwijsbenodigdheden van opleidingen afstemmen met de studentenraad	33%
▪ Producten zoveel mogelijk van elkaar los te koppelen	30%
▪ De mogelijkheid bieden om onderwijsbenodigdheden via school aan te schaffen om er zeker van te zijn dat studenten het juiste materiaal kopen	31%
▪ Terugkopen of vergoeden van ongebruikte onderwijsbenodigdheden	29%
▪ Boeken en materialen per periode aan laten schaffen	18%
▪ Afspraken maken met distributeur/uitgeverij over terugname van ongebruikte leermiddelen	14%
▪ Anders	8%
▪ Weet ik niet	7%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

2.7 Beleid tegemoetkoming in de schoolkosten

Sinds oktober 2016 bestaat de Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor deelnemers⁷ uit minimagezinnen. Het doel van deze regeling is te voorkomen dat de schoolkeuze van jongeren uit minimagezinnen beïnvloed wordt door de hoogte van de schoolkosten, door ze compenseren in de schoolkosten. Uit eerdere evaluaties⁸ van deze regeling is bekend dat scholen verschillende communicatiekanalen gebruiken om studenten en ouders te informeren over de regeling. De meerderheid van de scholen bleek ouders rechtstreeks te informeren, per brief of e-mail, tijdens ouderavonden of spreekuren. Ook waren er scholen die erover informeerden via hun website of intranet. Stichting Leergeld had vaak ook een rol bij de informatievoorziening. De meeste respondenten van de online enquête van dit onderzoek geven aan dat hierover via de website geïnformeerd wordt (70%) en/of via ouderavonden (50%), zie tabel 2.5.

Tabel 2.5: Wijze van informeren over de Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor deelnemers uit minimagezinnen.

▪ De school informeert studenten/ouders via de website	70%
▪ De school informeert studenten/ouders via ouderavond(en)	50%
▪ De school informeert studenten/ouders via een (nieuws)brief	30%
▪ De school informeert studenten/ouders via de schoolgids	43%
▪ Anders	24%
▪ De ouderraad/medezeggenschapsraad informeert studenten/ouders hierover	4%
▪ De school informeert hier niet over	2%
▪ Weet ik niet	8%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

2.8 Vrijwillige bijdragen

Ten slotte is in de online enquête gevraagd naar eventuele (vrijwillige) bijdragen die aan studenten/ouders worden gevraagd en de bestemming van die bijdragen (tabel 2.6).

Tabel 2.6: Aanwezigheid en bestemming van vrijwillige bijdragen voor studenten/ouders

Wel sprake van (vrijwillige) bijdragen, bestemd voor	72%
▪ vrijwillige buitenschoolse activiteiten	58%
▪ borg	41%
▪ kopieerkosten	21%
▪ vrijwillige keuzevakken	20%
▪ iets anders	9%
▪ kantoorbenodigdheden die collectief ingekocht worden door school	7%
▪ verzekeringen	3%
Geen sprake van (vrijwillige) bijdragen	22%
Weet ik niet	6%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

In totaal 72 procent van de respondenten geeft aan dat er op school sprake is van (vrijwillige) bijdragen. Veelal zijn die bijdragen bedoeld voor vrijwillige buitenschoolse activiteiten en voor borg. In mindere mate worden (vrijwillige) bijdragen gevraagd voor kopieerkosten, vrijwillige keuzevakken, collectief ingekochte kantoorbenodigdheden of verzekeringen. Uit de interviews blijkt dat vrijwillige bijdragen voor studenten zoveel mogelijk worden geminimaliseerd. Maar de toepassing kan erg verschillen per opleiding.

⁷ Dit betreft specifiek studenten jonger dan 18 jaar die een BOL-opleiding volgen.

⁸ Vegt, A.L. van der, Berg, E. van den & Biesenbeek, C. (2018). Drempels weg. Evaluatie Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor mbo-deelnemers uit minimagezinnen. 2e evaluatie, studiejaar 2017-2018. SEO-rapport 2018-57. Utrecht/Amsterdam: Oberon/SEO ; Vegt, A. van der, Scholten, F. Berg, E. van den & Megens, L. (2017). Geld mag geen drempel zijn. SEO-rapport 2017-47. Amsterdam: SEO

Bij de opleiding Sport en bewegen kunnen bijvoorbeeld diverse keuzevakken worden gevolgd, waarvoor de eigen bijdragen verschillen. Zo dient er bij het ene keuzevak ook een examen te worden afgelegd wat gepaard gaat met examenkosten, terwijl dat bij het andere keuzevak niet van toepassing is.

Op de vraag wat de gevolgen zullen zijn voor studenten als er geen (vrijwillige) bijdragen meer mogen worden gevraagd, geeft de meerderheid (73%) van de respondenten aan dat de vrijwillige buitenschoolse activiteiten minder of helemaal niet meer georganiseerd zullen worden, zie tabel 2.7.

Tabel 2.7: Gevolgen voor studenten als er geen (vrijwillige) bijdragen zouden zijn

▪ Vrijwillige buitenschoolse activiteiten zullen minder of helemaal niet meer georganiseerd worden	73%
▪ Keuzevakken kunnen niet meer worden aangeboden	18%
▪ De schoolkosten voor studenten zullen stijgen, omdat ze geen gebruik meer kunnen maken van generieke faciliteiten	11%
▪ Anders	13%
▪ Er zullen geen gevolgen zijn voor studenten, de school neemt deze kosten voor haar rekening	17%

Bron: Online enquête onder mbo-instellingen, ResearchNed/SEO Economisch Onderzoek (2020/2021)

2.9 Input van het Netwerk leermiddelenbeleid en schoolkosten

Medewerkers van circa 30 verschillende mbo-instellingen hebben zich verenigd in het *MBO Netwerk Leermiddelenbeleid en schoolkosten*. Dit netwerk wordt gefaciliteerd door saMBO-ICT. Het netwerk bespreekt onderling de schoolkosten, de ontwikkeling daarin en de communicatie daarover. Het netwerk heeft in 2020 een kritische beschouwing gewijd aan het Servicedocument en dat vervat in een notie die het netwerk in juni 2020 heeft gestuurd aan de opstellers van het Servicedocument, i.c. het Ministerie van OCW, JOB en de MBO raad. Op basis van deze notitie is een interview afgenomen met de voorzitter en twee leden uit dit netwerk. Daaruit komen de volgende kanttekeningen.

De status van het Servicedocument: Het Servicedocument oogt volgens het netwerk niet als een officiële richtlijn. In het document zijn geen logo's, datum, paginanummers of status opgenomen en de titel verwijst niet naar het mbo.

Onduidelijkheden blijven: In het netwerk blijven vragen naar voren komen over de afbakening van de basisuitrusting en de persoonlijke uitrusting en de kosten voor externe examens (bv. EHBO, VCA en rijbewijs). Er blijven grijze gebieden over, onder meer doordat kosten bij de ene opleiding onder de basisuitrusting kunnen worden geschaard, terwijl die voor een andere opleiding onder de onderwijsbenodigdheden valt. Het Servicedocument is daarin niet voldoende sturend.

Basisuitrusting stagebedrijf nader regelen: Volgens artikel 7 moet het leerbedrijf voorzien in de basisuitrusting leerbedrijf. Stagebedrijven zijn echter niet betrokken bij de opstelling van het Servicedocument en wisten er in eerste instantie ook niet van. Het komt vaak voor dat stagebedrijven niet de (gehele) basisuitrusting op orde hebben. Volgens het netwerk is de bepaling in het Servicedocument onvoldoende helder; de bepaling dat 'In specifieke gevallen het leerbedrijf aan de student kan vragen zelf te beschikken over een deel van de basisuitrusting. De student maakt met het leerbedrijf hierover afspraken over (gedeeltelijke) vergoeding.' laat veel ruimte aan de stagebedrijven. Het netwerk bepleit dat bij de erkenning door SBB van een leerbedrijf aan de orde moeten komen voor welke basisuitrusting een leerbedrijf verantwoordelijk is. Dit biedt voor alle betrokkenen duidelijkheid.

Exacte informatie over onderwijsbenodigdheden is vaak onhaalbaar: Volgens artikel 12 van het Servicedocument moet vóór inschrijving duidelijk zijn welke onderwijsbenodigdheden een student moet aanschaffen. Dit is volgens het netwerk echter vaak niet haalbaar; de benodigdheden wisselen per student en met de specialisatie en keuzedelen die worden gekozen. Haalbaar is vaak enkel om een indicatie - met bandbreedtes - te geven van schoolkosten, waarbij duidelijk kan worden gemaakt dat de schoolkosten mede afhankelijk zijn van keuzes die de student zelf maakt.

De vrijwillige bijdrage bestaat feitelijk niet: Een algemene Vrijwillige bijdrage zoals in het primair en voortgezet onderwijs wel wordt gebruikt, bestaat niet meer in het mbo, maar wordt wel genoemd in artikel 16. Er kunnen in het mbo wel bijdragen worden gevraagd voor concrete, gespecificeerde en vrijwillige activiteiten zoals excursies; de bijdrage zelf is dan niet vrijwillig, de deelname wel. Dit wordt overigens wel in artikel 14 benoemd.

Aan minimaregelingen zijn voorwaarden verbonden: In artikel 16 wordt benoemd dat ouders en studenten die de onderwijsbenodigdheden en/of de vrijwillige bijdrage niet kunnen betalen bij de instelling terecht kunnen. Hieraan zijn echter voorwaarden verbonden; dit wordt niet benoemd in het artikel.

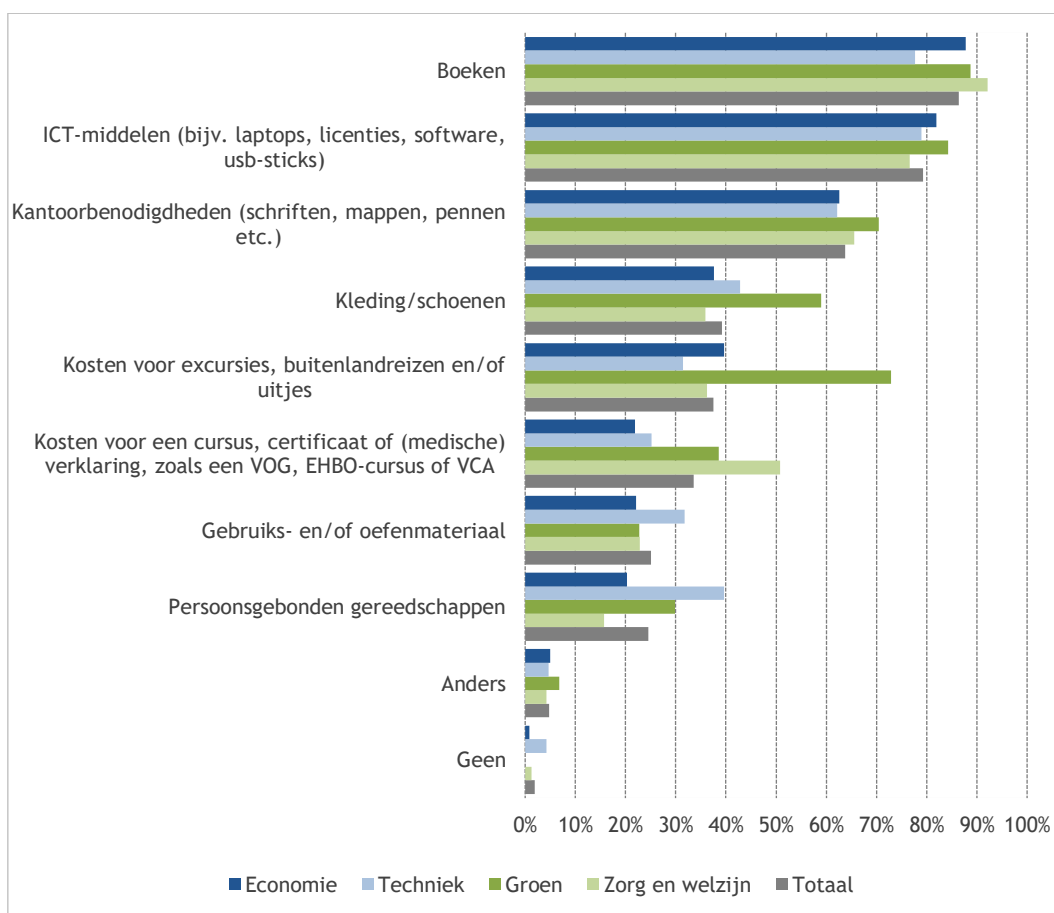

3 Ervaringen studenten schoolkosten

In dit hoofdstuk zijn de ervaringen bij studenten in beeld gebracht. De resultaten zijn gebaseerd op de antwoorden van 743 mbo-studenten die representatief zijn, na weging, voor de opleidingssectoren en niveaus in het mbo. In de vragenlijst is niet gevraagd aan welke instelling studenten studeerden en deze informatie kan en mag ook niet gekoppeld worden aan het panelbestand. Daardoor is niet zeker of de resultaten ook representatief zijn voor alle mbo-instellingen.

3.1 Benodigde materialen/gereedschappen

Figuur 3.1 toont per sector welke materialen studenten voor hun opleiding zelf moesten aanschaffen (de grijze balk geeft alle sectoren bij elkaar weer).

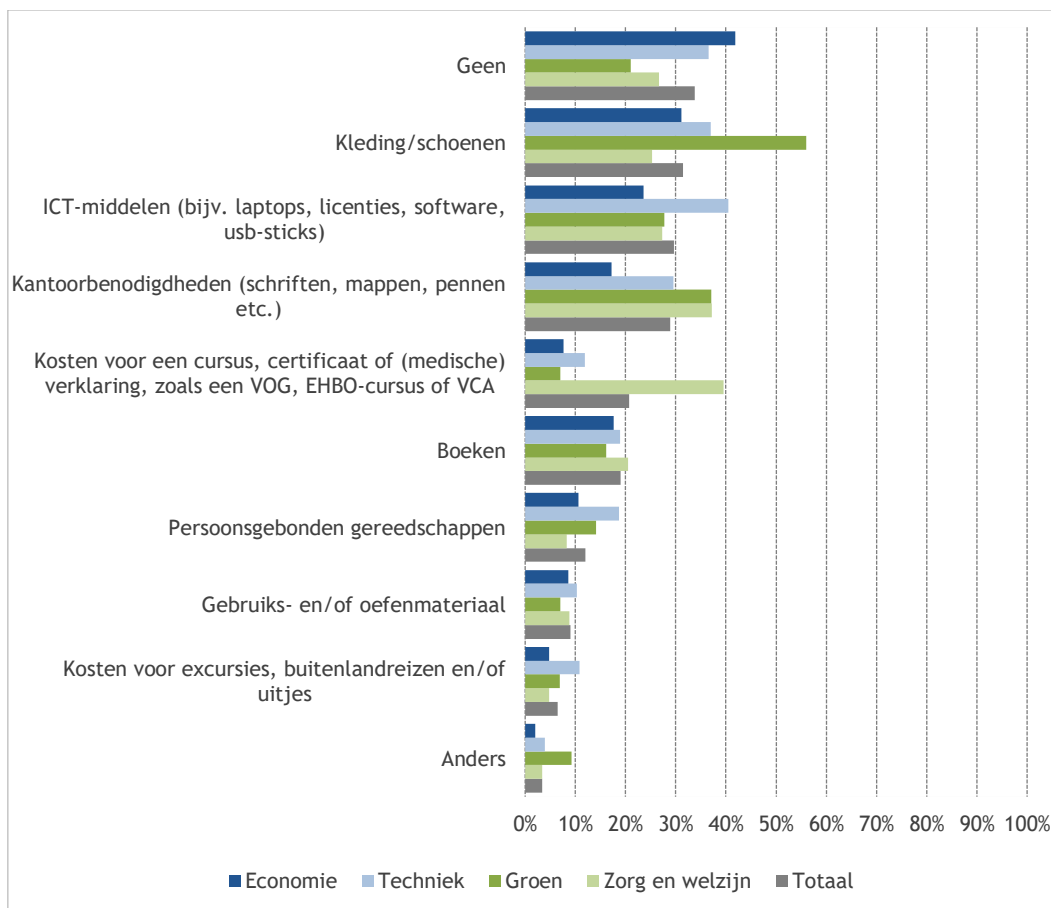
Figuur 3.1: Zelf betalen voor materialen en benodigdheden voor opleiding. Naar soort materiaal en sector

In het algemeen wordt bij boeken het vaakst aangegeven dat deze door de student moeten worden aangeschaft (86% van de respondenten). Studenten Techniek geven ongeveer even vaak aan dat zij boeken en ICT-middelen moesten aanschaffen (resp. 78% en 79%).

Verder valt op dat studenten in de sector Groen relatief vaak kleding en kosten voor excursies zelf moeten betalen. Studenten Zorg en Welzijn geven het vaakst aan een cursus, certificaat of verklaring te moeten aanschaffen (51% van de respondenten), en in de sector Techniek moet het vaakst oefenmateriaal en persoonsgebonden gereedschap worden aangeschaft.

Materialen voor stage

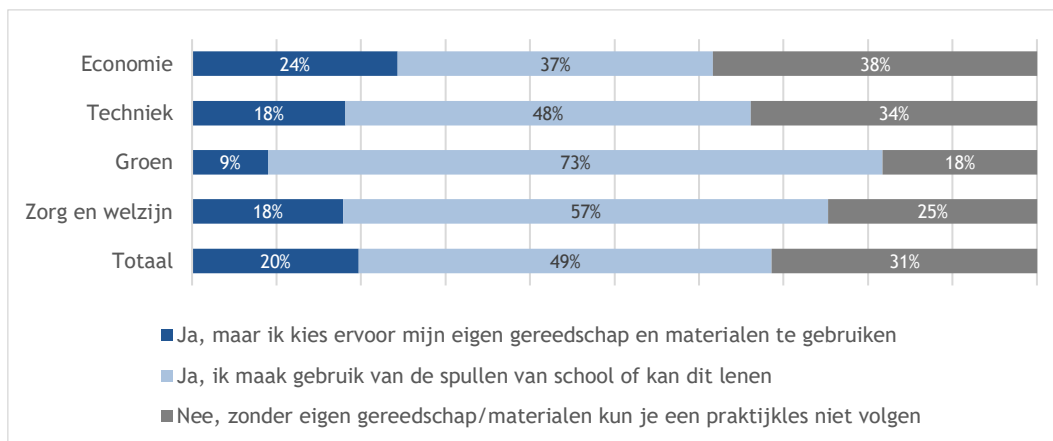
Ook voor stages moeten studenten vaak kosten maken. Van de respondenten heeft 89 procent stage gelopen. In figuur 3.2 is per sector te zien hoe vaak zij bepaalde materialen zelf moesten bekostigen. De grijze balk geeft wederom alle sectoren tezamen aan. Tussen de sectoren zijn er een aantal verschillen. Zo moesten studenten in de sector Groen relatief vaak kleding of schoenen aanschaffen voor hun stage (56%), en studenten Zorg en Welzijn moesten vaker dan andere studenten kosten maken voor een cursus, certificaat of verklaring (40%).

Figuur 3.2: Zelf betalen voor materialen en benodigdheden voor stage. Naar soort materiaal en sector

Praktijkles kunnen volgen zonder materialen

Aan de respondenten is gevraagd of zij praktijklessen op school konden volgen als zij zelf geen materialen aan hadden geschaft (figuur 3.3). Van alle respondenten geeft 31 procent aan niet deel te kunnen nemen aan de praktijkles zonder eigen gereedschap/materialen. In de sector Economie is dit het vaakst het geval (38%) en studenten in de sector Groen geven dit het minst vaak aan (18%); in de sector Groen kunnen studenten ook het vaakst (73%) gebruik maken van spullen van school of geleende spullen.

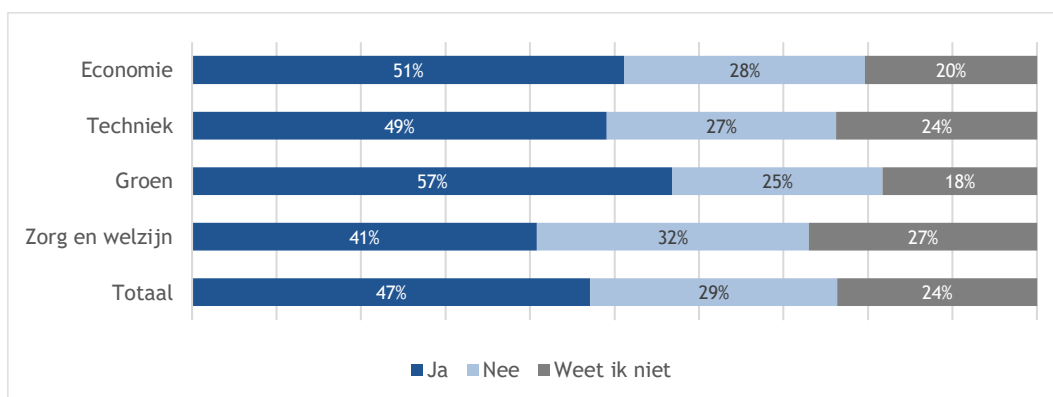

Figuur 3.3: Mogelijkheid om praktijkles te volgen zonder zelf aangeschafte gereedschappen of materialen, naar sector.

3.1.1 Schoolkosten en communicatie daarover

Communicatie vooraf over schoolkosten

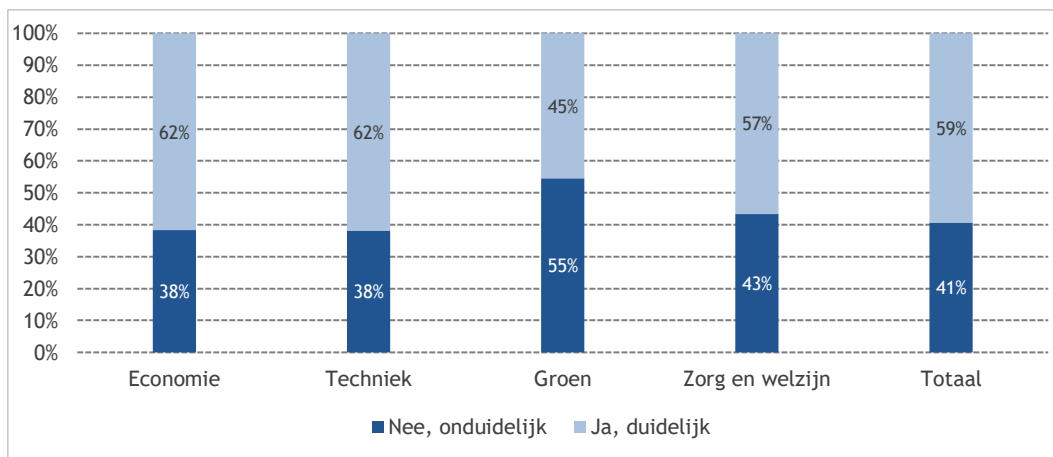
In figuur 3.4 staan de antwoorden van respondenten weergegeven op de vraag of hun school voorafgaand aan de opleiding heeft aangegeven welke kosten er zouden moeten worden gemaakt naast het lesgeld. In alle sectoren zegt de grootste groep studenten hierover informatie te hebben ontvangen. Van alle respondenten meldt 29 procent niet vooraf informatie te hebben gekregen over kosten tijdens de opleiding. In de figuur is te zien dat studenten Groen relatief het vaakst aangeven informatie over schoolkosten te hebben gekregen en studenten Zorg en Welzijn het minst vaak.

Figuur 3.4: Informatie van school voorafgaand aan start van opleiding over schoolkosten, naar sector.

Communicatie over onderscheid vrijwillige en verplichte kosten

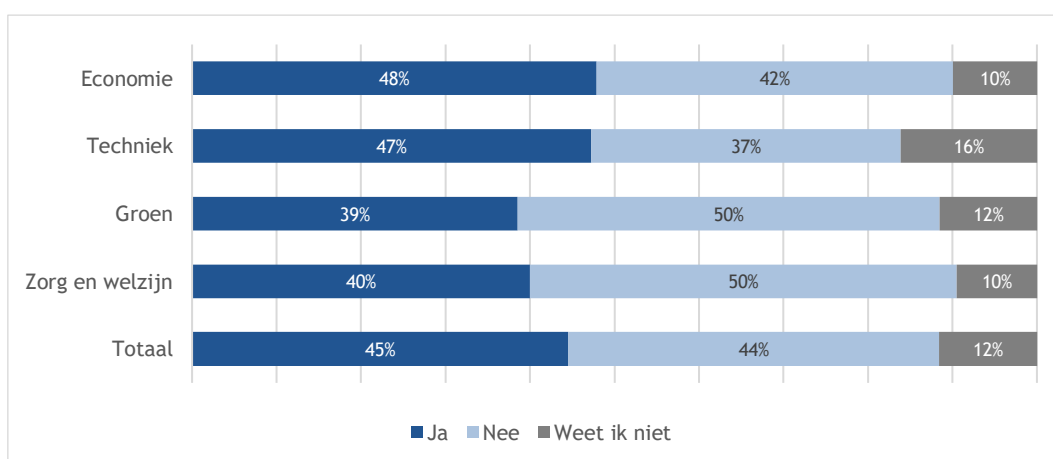
Vervolgens is gevraagd of duidelijk is gecommuniceerd wat er voor studenten verplicht was om aan te schaffen en wat vrijwillig was. In figuur 3.5 zijn de antwoorden in totaal en per sector te zien. Van alle respondenten vindt 41 procent het onduidelijk wat verplicht en wat vrijwillig was om aan te schaffen. In de sector groen vinden respondenten dat onderscheid het vaakst onduidelijk (55%). Uit de open antwoorden blijkt dat studenten die het onderscheid onduidelijk vinden, vinden dat zij onduidelijke of onvolledige informatie kregen. Een aantal respondenten geeft aan dat zij gedurende het schooljaar onverwachte extra kosten moesten maken naast het startpakket en veel respondenten melden dat zij verplicht aangeschafte materialen helemaal niet nodig bleken te hebben. Er is bij respondenten veel sprake van onduidelijkheid over waarvoor aan te schaffen materialen precies gebruikt zouden worden en welke kosten er nog meer konden worden verwacht. Ook geven sommige respondenten aan dat zij pas laat informatie hierover kregen, soms pas wanneer zij al aan het schooljaar waren begonnen.

Figuur 3.5: Duidelijkheid over verplichte en vrijwillig aan te schaffen materialen, naar sector

Duidelijkheid informatie over schoolkosten algemeen

Aan het eind van de vragenlijst is de algemene vraag gesteld of de school voldoende duidelijke informatie geeft over schoolkosten. In alle sectoren zijn de meningen hierover verdeeld: ongeveer evenveel respondenten vinden dat hun school dit doet, als respondenten die vinden dat hun school dit niet goed doet. Met name in de sectoren Groen en Zorg & Welzijn vinden veel studenten, de helft, dat hun school niet voldoende duidelijke informatie geeft hierover (figuur 3.6).

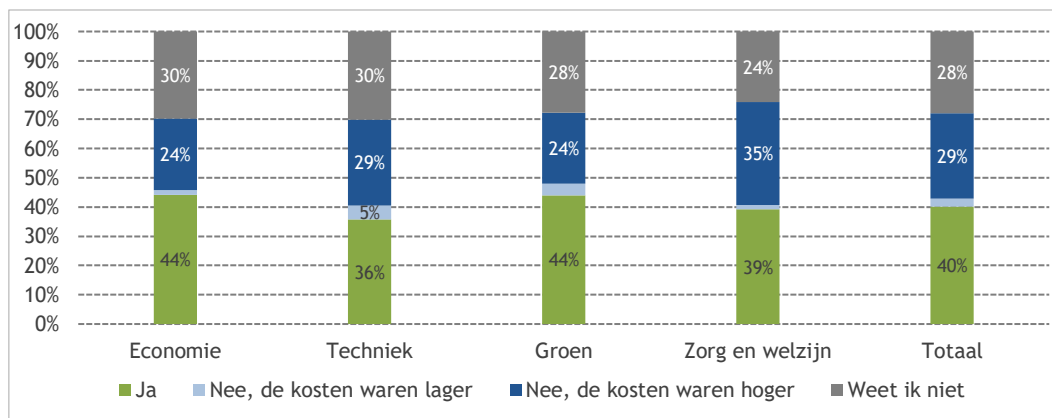

Figuur 3.6: Vind je dat jouw school voldoende duidelijke informatie geeft over de kosten die je moet maken voor je opleiding (bijvoorbeeld bij het kopen van spullen)? Naar sector

Op de vraag wat de school kan verbeteren aan informatievoorziening over de kosten van de opleiding, uiten respondenten vooral de behoefte aan een tijdige, duidelijke en realistische communicatie vanuit de instelling. Zij willen een volledig overzicht van alles wat zij in een jaar moeten aanschaffen voor hun opleiding en niet voor verrassingen komen te staan. Ook moet duidelijk zijn wanneer en hoe vaak materialen gebruikt zullen worden. Men vindt het belangrijk dat alleen de noodzakelijke boeken verplicht worden gesteld, aangezien er nu vaak slechts een deel van de lijst daadwerkelijk wordt gebruikt. Ook is behoefte aan informatie over waar bepaalde zaken het best kunnen worden gekocht, en waar studenten terecht kunnen als zij de verplichte materialen zelf niet kunnen betalen. De feedback die respondenten in de open vragen gaven, sluit aan bij deze inzichten.

Feitelijke kosten versus de door de school aangegeven kosten

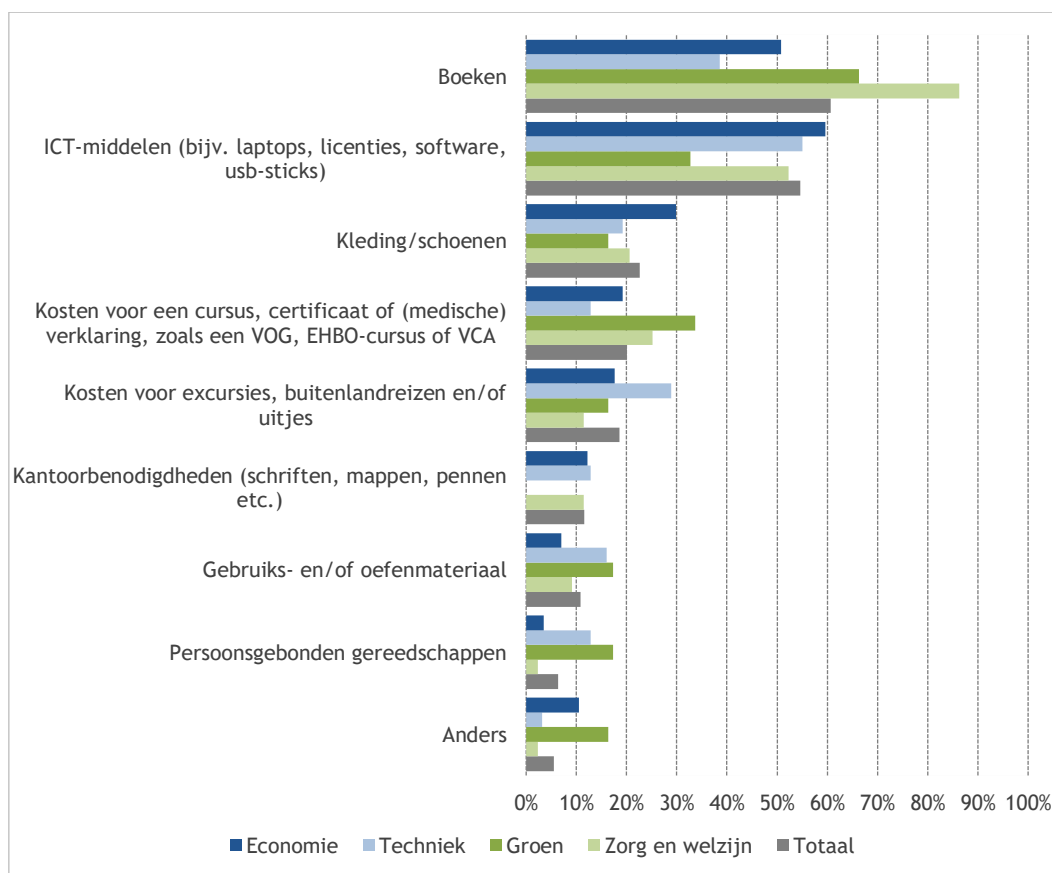
Figuur 3.7 toont het oordeel van studenten over in hoeverre hun daadwerkelijk gemaakte kosten overeen kwamen met hetgeen de school van tevoren aangaf. In alle sectoren geeft de grootste groep (rond de 40%) aan dat dit wel het geval was. Een substantieel deel (ongeveer 30%) geeft echter aan dat de kosten uiteindelijk hoger uitvielen dan aangegeven. In de sector Zorg en Welzijn geven relatief de meeste studenten (35%) aan dat de uiteindelijke kosten hoger uitvielen. Lager uitvallende kosten worden bijna niet gemeld.

Figuur 3.7: Komen daadwerkelijke kosten overeen met de door de school aangegeven kosten? Naar sector

Aard kosten die hoger uitvallen

Vervolgens is aan degenen die aangaven dat de kosten hoger uitvielen dan vooraf aangegeven, gevraagd welke kosten er precies hoger uitvielen. De antwoorden hierop zijn te zien in figuur 3.8.

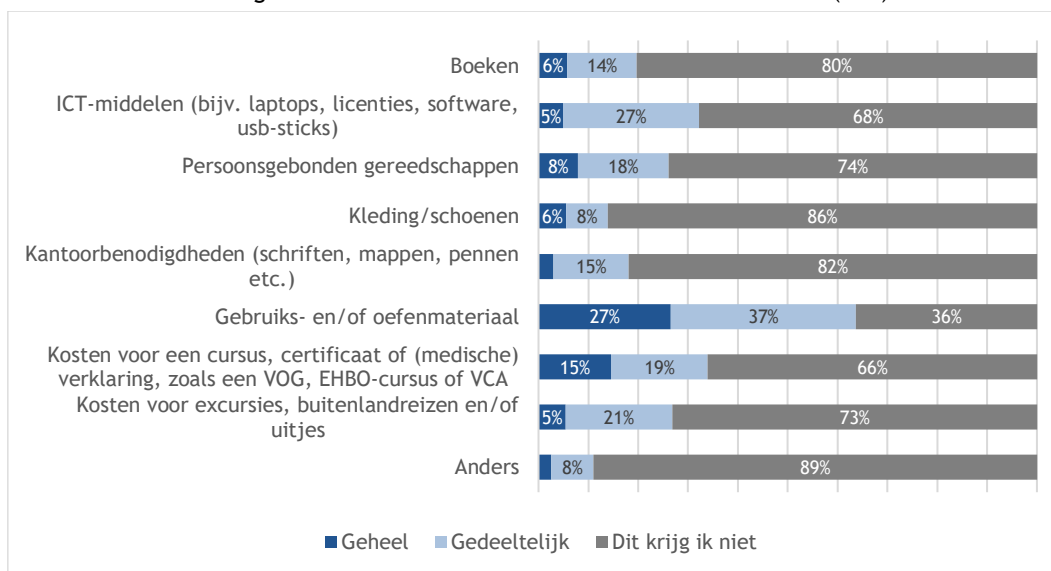

Figuur 3.8: Aard hoger uitvallende schoolkosten, naar sector

Vooraf boeken en ICT-middelen blijken meer geld te kosten dan vooraf verondersteld werd, waarbij boeken vooral vaak genoemd zijn onder studenten Zorg en Welzijn als hogere kostenpost (86%).

Door school ter beschikking gestelde materialen

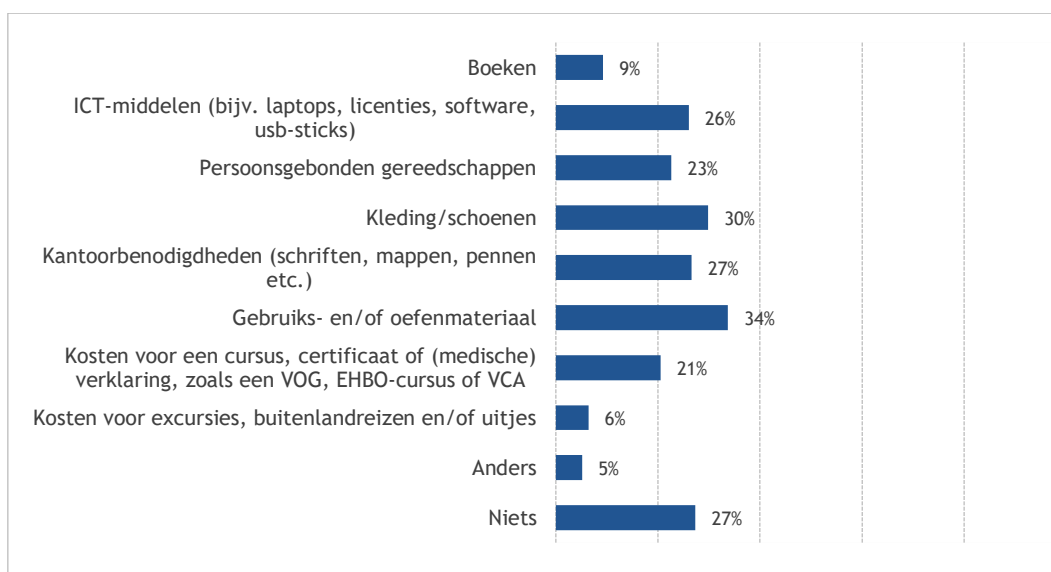
Bepaalde schoolbenodigdheden kunnen ook door de school ter beschikking worden gesteld aan studenten. In figuur 3.9 is te zien dat het dan vooral gaat om gebruiks- en oefenmateriaal; dit is voor 27 procent van de respondenten geheel beschikbaar vanuit school en voor 37 procent gedeeltelijk. Dit lijkt een laag percentage, omdat volgens het Servicedocument de school deze materialen ter beschikking zou moeten stellen. Kantoorbenodigdheden moeten studenten meestal zelf aanschaffen (82%).

Figuur 3.9: Mate waarin school (gratis) materialen beschikbaar stelt aan studenten, naar aard materiaal

Door stagebedrijf ter beschikking gestelde materialen

Ook het stagebedrijf kan bepaalde benodigdheden ter beschikking stellen aan de student die zij begeleiden. Ook hier gaat het voornamelijk om gebruiks- en oefenmateriaal (34%). Ook kleding en schoenen, kantoorbenodigdheden en ICT-middelen zijn vaak vanuit het stagebedrijf beschikbaar. Overigens geeft ook 27 procent van de respondenten aan dat hun stagebedrijf niets gratis ter beschikking stelde.

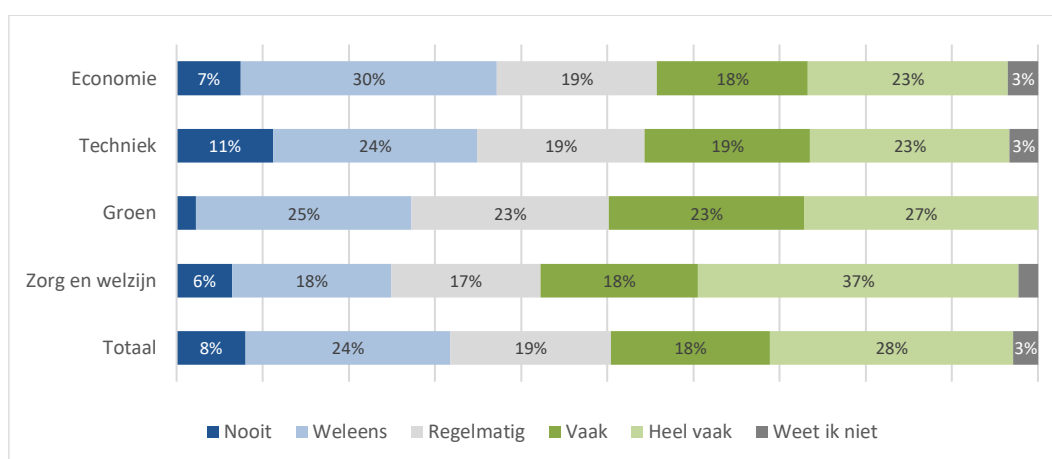
Figuur 3.10: Door stagebedrijf/leerbedrijf (gratis) ter beschikking gestelde materialen, naar aard materiaal

Hulp van school bij niet kunnen betalen

Niet iedere student kan alle schoolkosten bovenop het lesgeld betalen. Scholen kunnen hierbij een helpende hand bieden. In de enquête is gevraagd of studenten terecht konden op hun school voor hulp bij deze extra kosten. Uit de antwoorden blijkt dat bijna drie kwart van de studenten niet op de hoogte is van de mogelijkheid dat de school hen helpt. Vijftien procent weet dat zij op school terecht kunnen bij hulp, en dertien procent meldt dat ze niet terecht kunnen bij de school indien zij of hun ouders de kosten niet kunnen dragen. De lage bekendheid kan mede veroorzaakt worden doordat veel studenten financiële hulp niet nodig hebben en dan ook die niet zoeken.

3.1.2 Ongebruikte schoolmaterialen

Figuur 3.11 laat zien dat in vrijwel alle sectoren een meerderheid van de studenten regelmatig tot (heel) vaak spullen voor de opleiding moest regelen/aanschaffen die uiteindelijk niet nodig waren. Gemiddeld voor alle studenten is dit aandeel 65 procent (namelijk: 19% regelmatig, 18% vaak en 28% heel vaak). In de sector Economie ligt dit percentage met bijna zestig procent het laagst, in de sectoren Groen en Zorg & Welzijn betreft dit bijna driekwart van de studenten.

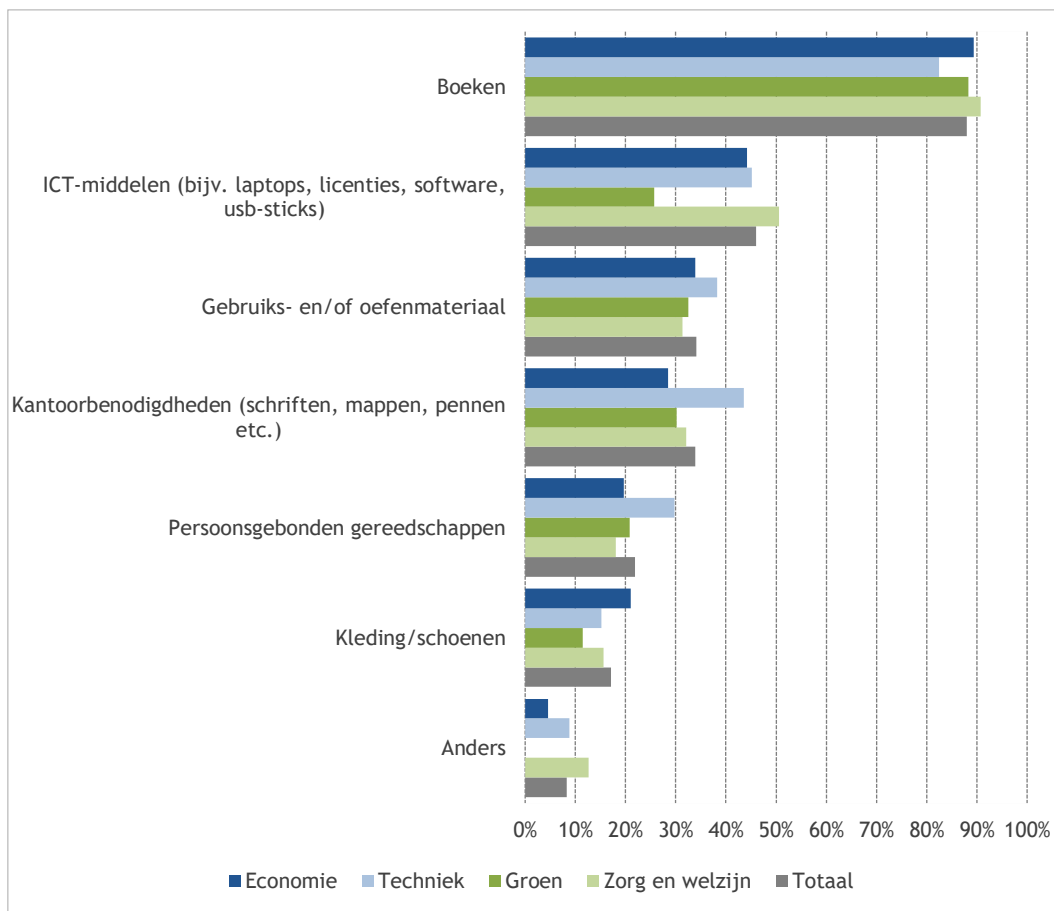

Figuur 3.11: Mate waarin materialen zijn aangeschaft die niet nodig bleken, naar sector

Aard van ongebruikte spullen

Vervolgens is gevraagd welke spullen studenten aan moeten schaffen voor hun opleiding, die ze uiteindelijk niet nodig hadden; figuur 3.12 geeft de resultaten weer.

In gemiddeld bijna 90 procent van deze gevallen gaat het om boeken, dit geldt voor vrijwel alle sectoren. In de sectoren Economie, Techniek en Zorg & Welzijn meldt gemiddeld 47 procent van de studenten ICT-middelen te hebben moeten aanschaffen die niet nodig waren; in de sector Groen ligt dit percentage op ruim 25 procent. Bij studenten in de sector Techniek gaat het in 30 procent van de gevallen om persoonsgebonden gereedschap dat uiteindelijk niet nodig is.

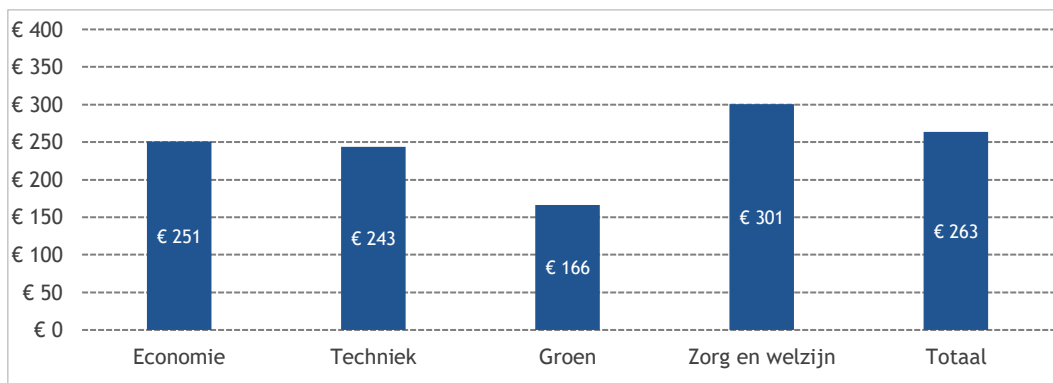
Figuur 3.12: Aangeschafte materialen die niet nodig bleken. Naar aard materialen en sector.

Inschatting kosten ongebruikte spullen

Studenten die melding maken van ongebruikte materialen (89% van alle respondenten) is gevraagd om in te schatten om welk bedrag het gaat bij de aanschaf van spullen die uiteindelijk niet nodig waren. Gemiddeld melden deze studenten dat het om 263 euro gaat. Als ook de studenten worden meegerekend die melden nooit ongebruikte materialen te hebben, dan gaat het om gemiddeld 225 euro. Dit bedrag is relatief hoog, gelet op de totale uitgaven aan schoolkosten per student die in het mbo meestal op 300 à 400 euro per jaar liggen. Bij dit resultaat passen enkele nuanceringen. Ten eerste is weliswaar in de uitnodiging aan studenten gevraagd om antwoorden te baseren op het afgelopen opleidingsjaar, toch is niet uit te sluiten dat sommige studenten kosten over meerdere jaren of de hele opleiding hebben opgeteld. Voorts kan meespelen dat de perceptie van niet-gebruik kan verschillen. Bijvoorbeeld een boek waarvan maar enkele hoofdstukken worden gebruikt, kan in de ogen van de docent een verdedigbare aanschaf zijn, terwijl een student kan vinden dat het boek grotendeels ongebruikt blijft. Dit laat onverlet dat de resultaten aangeven dat veel studenten te maken hebben met ongebruikte materialen en dat het om een substantiële kostenpost lijkt te gaan. Aanvullend onderzoek kan hier echter meer duidelijkheid in scheppen.

Figuur 3.13 laat zien dat de kosten voor studenten Zorg en Welzijn gemiddeld gezien het hoogst waren; in de groep met ervaring met ongebruikte spullen ging het gemiddeld om een bedrag van 301 euro.

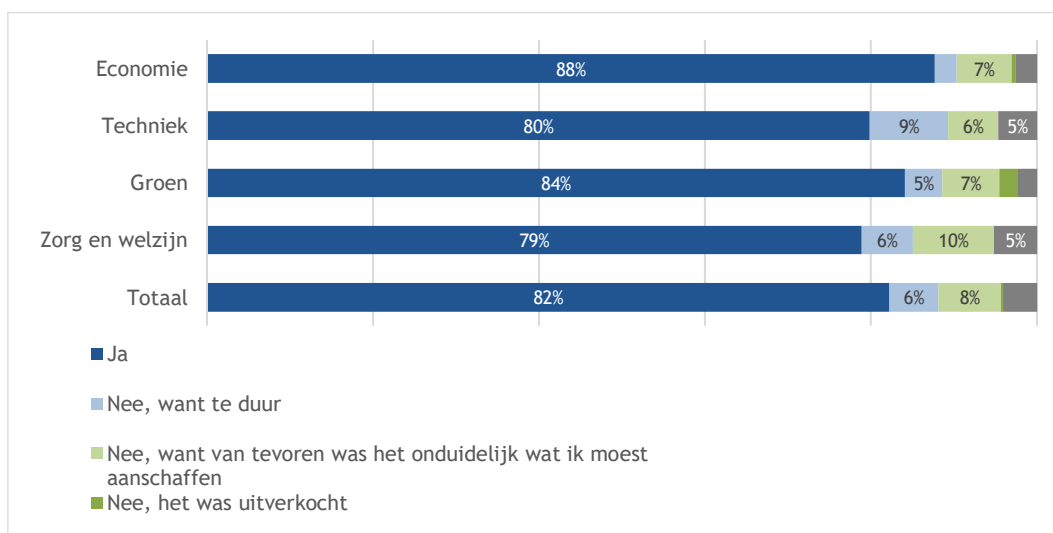

Figuur 3.13: Schatting kosten van spullen die uiteindelijk niet nodig waren? Naar sector (gemiddelden).

Beschikking van studenten over alle benodigde materialen

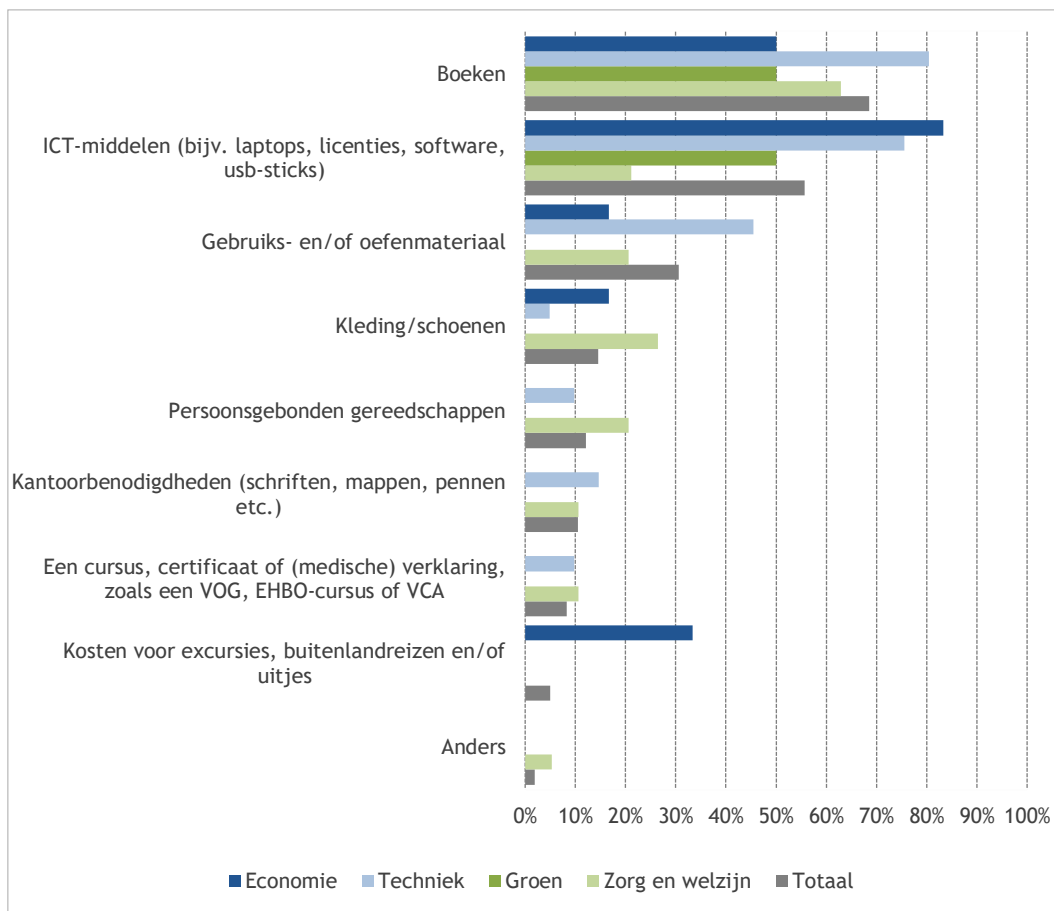
De meerderheid (gemiddeld 83%) van de studenten geeft aan te beschikken over alle spullen die nodig waren voor hun opleiding. In de sector Techniek werd door bijna tien procent van de studenten aangekaart dat ze spullen niet hadden, omdat deze te duur waren (zie figuur 3.14). Eveneens tien procent van de studenten Zorg & Welzijn gaf aan dat ze niet beschikten over alle spullen die verplicht waren voor de opleiding, omdat van te voren onduidelijk was wat er aangeschaft moest worden.

Figuur 3.14: Beschikking over alle verplichte materialen voor de opleiding. Naar reden en sector.

Niet aangeschafte, wel benodigde materialen

Vervolgens is aan de studenten gevraagd welke spullen ze niet hadden aangeschaft die uiteindelijk juist wél nodig bleken. Figuur 3.15 laat de verschillen tussen de sectoren zien. Het niet hebben van boeken, speelde het meest in de sector Techniek; tachtig procent van de studenten gaf aan bepaalde boeken niet aangeschaft te hebben, die wel nodig bleken. Het niet aangeschaft hebben van ICT-middelen speelde het meest in de sectoren Economie (83%) en Techniek (76%). Kosten voor excursies, buitenlandreizen en/of uitjes speelden met name in de sector Economie een grote rol, voor een derde van de studenten binnen deze groep. In zeventig procent van alle niet aangeschafte, verplichte materialen betrof het boeken, gevolgd door ICT-middelen (56%), gebruiks- en oefenmaterialen (31%) en kleding en schoenen (15%).

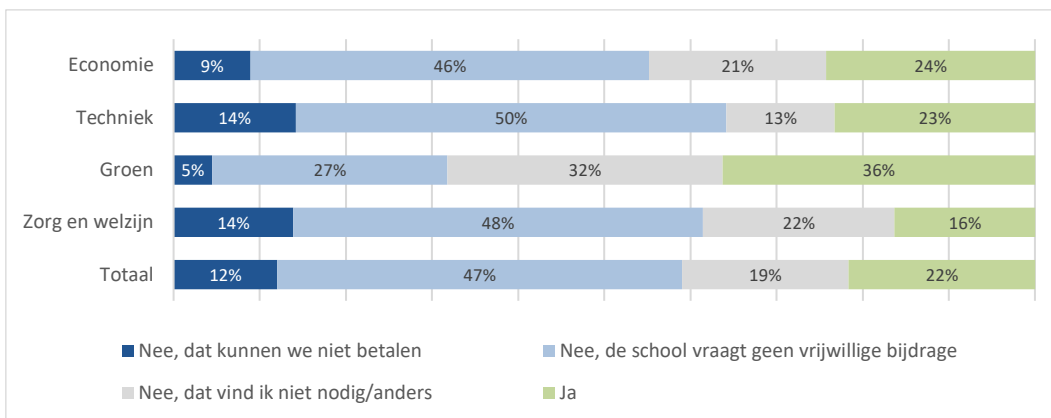
Figuur 3.15: Niet aangeschafte, wel benodigde materialen, naar aard materialen en sector

Regeling voor ongebruikte spullen

Het merendeel (63%) van de studenten geeft aan dat er op school geen regeling is voor het vergoeden of terugkopen van ongebruikte spullen; bijna een derde van de respondenten geeft aan niet te weten of een dergelijke regeling bestaat en zes procent geeft aan dat deze regeling wél bestaat. Er is hierin nauwelijks verschil tussen de verschillende sectoren.

3.1.3 Kosten voor vrijwillige activiteiten

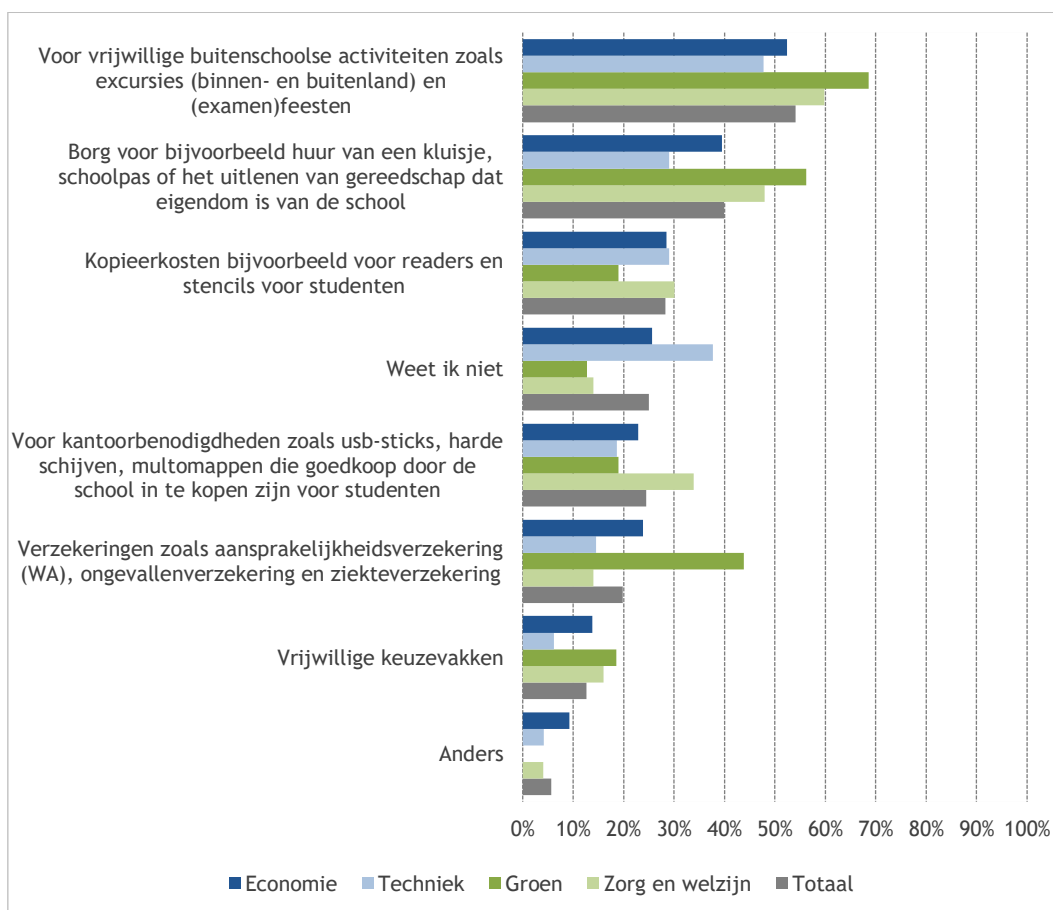
Figuur 3.16 toont per sector in hoeverre studenten (of hun ouders) een vrijwillige bijdrage hebben betaald. Van alle respondenten meldt 22 procent dat ze een vrijwillige bijdrage hebben gedaan. Studenten in de sector Groen doen dat het vaakst (36%) en in de sector Groen is er ook het kleinste percentage dat geen vrijwillige bijdrage betaalde omdat ze daar geen geld voor hadden (5%).

Figuur 3.16: Vrijwillige bijdrage, naar reden en sector

Redenen voor een vrijwillige bijdrage

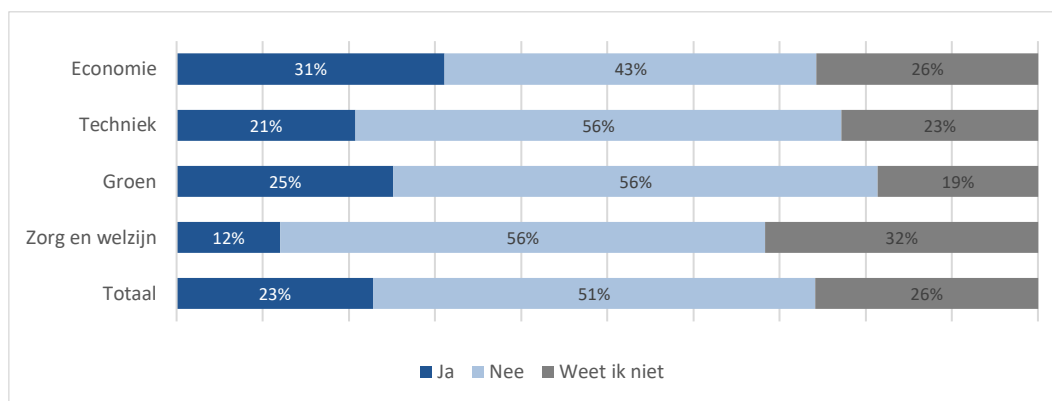
Aan degenen die een vrijwillige bijdrage hebben betaald is gevraagd voor welke zaken dit nodig was (figuur 3.17). In het algemeen werd de vrijwillige bijdrage het meest ingezet voor buitenschoolse activiteiten zoals excursies en feesten (gemiddeld 54%). Verder valt de sector Groen hier wederom op, omdat zij relatief vaak een vrijwillige bijdrage doen voor bepaalde verzekeringen (44% t.o. 20% gemiddeld).

Figuur 3.17: Doel vrijwillige bijdrage, naar aard en sector.

Duidelijkheid hoogte vrijwillige bijdrage

Over de vrijwillige bijdrage is ten slotte nog gevraagd of de hoogte hiervan vooraf duidelijk waren. De grootste groep studenten in alle sectoren (tussen de 43% (Economie) en 56% (Groen; Zorg en Welzijn)) vond dat dit niet duidelijk was (figuur 3.18). In de sector Zorg en Welzijn vindt het kleinste aandeel dat de hoogte van de vrijwillige bijdrage duidelijk was (12%). Bij Economie vindt bijna een derde dat dit duidelijk was.

Figuur 3.18: Duidelijkheid hoogte vrijwillige bijdrage voorafgaand aan de opleiding. Naar sector.

3.2 Studentenraden

Eén van de doelen van het Servicedocument is ‘... studentenraden beter in staat stellen om hun instemmingsrecht uit te oefenen voor wat betreft de schoolkosten op hun instelling.’. Studentenraden hebben over verschillende onderwerpen instemmingsrecht, zoals huisregels, de beroeps- en klachtenregeling en het schoolkostenbeleid⁹. De studentenraden worden doorgaans begeleid vanuit de instelling (door een medewerker). Ook worden ze ondersteund vanuit JOB, die verschillende cursussen aanbiedt om de studentenraden te versterken.

In de interviews met leden van studentenraden is aangegeven dat de schoolkosten (vooralsnog) dit studiejaar geen grote rol hebben gespeeld in de studentenraden en dat er weinig discussie is (geweest) over het schoolkostenbeleid. Hierbij speelt mee dat studentenraden jaarlijks van samenstelling wisselen waardoor het historisch besef klein is. Aan het eind van het studiejaar, zo is opgemerkt, staan schoolkosten vaker op de agenda doordat de resultaten uit de JOB-monitor dan gepubliceerd worden en omdat de leermiddelenlijsten voor het volgende jaar dan worden gemaakt.

Wat betreft het Servicedocument is zowel opgemerkt dat de regels duidelijk zijn, alsook dat formuleringen duidelijker mogen. Over de periodieke evaluatie (artikel 13 in het Servicedocument, waarin overigens niet staat aangegeven hoe lang die periode dan is) merken de studentenraden op dat ze niet weten of dit gebeurt, terwijl uit het Servicedocument op te maken valt dat deze evaluaties (of de uitkomst daarvan) besproken dient te worden met de studentenraad.

Vanuit de Inspectie van het Onderwijs is opgemerkt dat het voor studentenraden moeilijk is om goed inzicht te krijgen in de soms complexe (juridische) materie van schoolkosten, mede door de fluctuerende samenstelling. Ondanks de ondersteuning vanuit JOB en de eigen instelling blijft het voor studentenraden een lastige zaak, ook gezien de andere onderwerpen waar de studentenraad instemmingsrecht heeft.

⁹ Artikel 8a.2.2 lid 3 van de WEB;
<https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0007625&hoofdstuk=8a&titeldeel=2&artikel=8a.2.2&z=2020-09-01&g=2020-09-01>

4 Toezicht op schoolkosten

4.1 Toezicht op schoolkostenbeleid

De ouderbijdrage en schoolkosten in het mbo vallen onder de ‘overige wettelijke vereisten’ bij de Inspectie van het Onderwijs. Jaarlijks maakt de inspectie een selectie van deze overige wettelijke vereisten, die worden gecontroleerd tijdens instellingsonderzoeken. Ook kan de Inspectie naar aanleiding van signalen een onderzoek opstarten over schoolkosten. De Inspectie geeft aan dat ze voor signalen met name gebruik maakt van JOB (zoals het Zwartboek, waarin JOB klachten verzamelt van studenten). Studenten zelf wenden zich niet of nauwelijks tot de Inspectie.

Jaarlijks wordt het aantal onderzoeken waarin schoolkosten een rol spelen ingeschat op zo’n 10 tot 15 (inclusief de instellingsonderzoeken). Mede door de veelvoud aan onderwerpen binnen onderzoeken van de Inspectie wordt de rol van schoolkosten in het gehele onderzoekkader van de Inspectie als relatief klein gezien. Aspecten die worden onderzocht tijdens deze onderzoeken zijn onder andere de hoogte van de schoolkosten en de communicatie hierover naar studenten en ouders. Hierbij worden ook schoolkosten van andere instellingen voor vergelijkbare opleidingen vergeleken.

4.2 Gevolgen Servicedocument

Eén van de doelen uit het Servicedocument is ‘een betere handhaving mogelijk te maken door de Inspectie van het Onderwijs, door de algemene formulering in de wet in te kleden’.

Het probleem wat zich hier voordoet is dat veel punten uit het Servicedocument op meerdere manieren zijn uit te leggen. Door het opbouwen van jurisprudentie wordt de interpretatie hiervan meer ingekaderd, wat voornamelijk weinig is gebeurd. Ook brieven van ministers en staatssecretarissen en de inhoud van kwalificatiedossiers kunnen de uitleg en interpretatie doen veranderen voor wie welke kosten zijn. Hierbij geldt dat bepaalde wetten en bepalingen (zoals zeevaartbepalingen) eisen kunnen voorschrijven die de voorschriften uit het Servicedocument tegenspreken, bijvoorbeeld bij verplichte examens.

De invoering van het Servicedocument heeft volgens de Inspectie er toe geleid dat bestuurders meer naar schoolkosten zijn gaan kijken en de invoering heeft daarmee nut gehad. Wel wordt opgemerkt dat sindsdien de aandacht er voor wat verzwakt is, hoewel het een jaarlijks terugkerend thema is in de Tweede Kamer; in de onderzoeken van de Inspectie neemt het een kleine rol in en ook bij het uitoefenen van het instemmingsrecht van studentenraden zijn kanttekeningen te plaatsen (zie ook paragraaf 3.2).

Als verbetering van het Servicedocument is opgemerkt dat het goed zou zijn dat er richtlijnen voor schoolkosten (bijvoorbeeld een bandbreedte van mogelijke kosten) per opleiding worden vastgesteld, om zo de kosten voor studenten acceptabel te houden en om verschillen tussen instellingen te verkleinen.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusie

De bekendheid en de implementatie van het Servicedocument zijn blijkens dit onderzoek goed. De meeste regels uit het Servicedocument worden toegepast en uitgevoerd. In veel gevallen was dat al de regel voorafgaand aan de publicatie van het Servicedocument. Vrijwel alle geïnterviewde scholen hanteren het Servicedocument als kader voor hun schoolkostenbeleid. Het Servicedocument biedt daarbij volgens het overgrote deel van de respondenten bij scholen voldoende duidelijkheid over wat er onder de basisuitrusting valt en wat onder onderwijsbenodigdheden. Daar waar er nog onduidelijkheid is, betreft het specifieke opleidingen en vooral kosten voor ICT-middelen en kleding. Bij de helft van de mbo-instellingen heeft het Servicedocument geleid tot hogere kosten voor de school. Hierbij gaat het vooral om kosten voor persoonsgebonden gereedschappen en voor gebruiksmateriaal/oefenmateriaal. Bij ruim de helft van de mbo-instellingen heeft het Servicedocument geleid tot lagere kosten voor studenten. Dit betreft vooral kosten voor ICT-middelen en boeken.

Uit het onderzoek blijkt ook dat de communicatie richting studenten en ouders beter en uitgebreider kan en dat ook het beleid om te voorkomen dat studenten door hen aangeschafte materialen niet gebruiken in de praktijk nog verbeteringen behoeft.

5.2 Aanbevelingen

Over het algemeen zijn de respondenten erg te spreken over het Servicedocument schoolkosten mbo. Het is volgens velen van toegevoegde waarde, biedt een duidelijk landelijk kader en wordt niet als 'betuttelend' ervaren. Uit het onderzoek komen ook verschillende aanbevelingen naar voren, die echter soms tegengesteld zijn.

Inkadering

Verschuivingen die optreden omtrent computers, e-learning en afstandsonderwijs zijn daarbij van belang, waarbij wat nu nog als benodigdheden worden gezien snel tot een basisuitrusting kunnen gaan behoren. Zo heeft de Corona crisis een trend versneld dat er meer online en/of thuis gewerkt kan worden. Hier moet het servicedocument zich ook op aanpassen, bijvoorbeeld door duidelijker te worden over wie verantwoordelijk is voor een laptop en wanneer.

Verschuivingen die optreden omtrent computers, e-learning en afstandsonderwijs zijn daarbij van belang, waarbij wat nu nog als benodigdheden worden gezien snel tot een basisuitrusting kunnen gaan behoren. Zo heeft de Corona crisis een trend versneld dat er meer online en/of thuis gewerkt kan worden. Hier moet het servicedocument zich ook op aanpassen, bijvoorbeeld door duidelijker te worden over wie verantwoordelijk is voor een laptop en wanneer.

Communicatie en opmaak

Een veel genoemd verbeterpunt is de gekozen manier van communicatie over schoolkosten richting studenten en ouders. Het document is volgens velen primair geschreven voor beleidsmedewerkers. Hierdoor kan het lastig te begrijpen zijn voor studenten en/of ouders, met name voor ouders met een niet-Nederlandse achtergrond. Enkele scholen hebben een speciale versie voor studenten en ouders gemaakt. Suggesties voor verbetering zijn om het taalgebruik aan te passen, zodat het document makkelijker leesbaar en te begrijpen is. Daarnaast wordt aanbevolen om voorbeelden toe te voegen.

Sommige geïnterviewden vinden ook dat de opmaak en de status van het document voor verbetering vatbaar zijn. Het voornaamste punt is dat het document geen logo heeft, wat het formeler zou maken en meer aanzien zou geven. Daarnaast mag het document volgens enkelen voorzien worden van een korte inleiding, waarin beschreven staat met welk doel het document is opgesteld en voor welke doelgroep(en). Ook zijn er scholen die de naam servicedocument ongeschikt vinden. Over het algemeen worden in een servicedocument regels uitgelegd, terwijl er in dit document kaders beschreven worden.

Algemene aanbevelingen

Een algemene aanbeveling aan alle instellingen is om de communicatie richting studenten te evalueren. Uit dit onderzoek blijkt dat de informatie over alles rondom schoolkosten niet alle studenten bereikt. Deze aanbeveling betreft ook het beleid om te voorkomen dat studenten door hen aangeschafte materialen niet gebruiken.

Ten slotte zij opgemerkt dat verheldering en niet per se verlaging van schoolkosten het doel is van het Servicedocument. Bij het beschreven neveneffect dat als gevolg van een streven om schoolkosten zo laag mogelijk te houden, er een verschraling van het aanbod aan activiteiten op vrijwillige basis kan optreden, past de aanbeveling aan scholen om niet door te schieten in versobering. Dit is bij uitstek een onderwerp waarover met de studentenraden kan worden overlegd.

Bijlage 1: Servicedocument Schoolkosten

Servicedocument schoolkosten

Dit document is bedoeld voor ouders en studenten die overwegen zich in te schrijven voor een bol- of bbl-opleiding op het mbo en voor studenten die reeds een mbo-opleiding volgen.

1. De inschrijving van een student voor een opleiding in het mbo wordt niet afhankelijk gesteld van een andere financiële bijdrage dan het wettelijk verplichte les- of cursusgeld (artikel 8.1.4. WEB).
2. Bij inschrijving in een bol-opleiding verplicht de student zich het bij wet bepaalde lesgeld te betalen. Bij inschrijving in een bbl-opleiding verplicht de student zich het bij wet bepaalde cursusgeld te betalen. MBO-studenten onder de 18 jaar hoeven geen les- of cursusgeld te betalen. Jaarlijks publiceert de Rijksoverheid de hoogte van het les- en cursusgeld op haar website.
3. Wat de student nodig heeft om op school de opleiding te volgen en het examen te doen (inclusief gereedschappen): daarin voorziet de school en noemen we basisuitrusting school. De student moet respectvol en zuinig omgaan met de basisuitrusting school. Doet een student dat niet, dan kunnen kosten in rekening worden gebracht.
4. De basisuitrusting school is en blijft eigendom van de school. De school bepaalt of onderdelen van de basisuitrusting buiten de school gebruikt mogen worden.
5. De school garandeert dat (de beschikbaarheid van) de basisuitrusting school zodanig op orde is en blijft dat elke student het reguliere onderwijsproces goed kan volgen en kan deelnemen aan examens.
6. Studenten kunnen onderdelen van de basisuitrusting school (inclusief gereedschappen) zelf aanschaffen en doen dat dan op basis van vrijwilligheid. De school kan de student advies geven. De school mag hierbij niet uitlokken dat een student of diens ouders zich toch onder druk gezet voelen worden dat zij onderdelen van de basisuitrusting moeten kopen.
7. Beroepsgerichte stages maken onderdeel uit van de opleiding. SBB erkent het leerbedrijf en kijkt daarbij of het stagebedrijf aan alle eisen voldoet om de student in de praktijk goed te kunnen begeleiden tijdens zijn/haar stage. Het erkende leerbedrijf voorziet in wat de student nodig heeft om de stage te volgen (inclusief gereedschappen) binnen bestaande wet- en regelgeving. Dit noemen we basisuitrusting leerbedrijf. De student moet respectvol en zuinig omgaan met de basisuitrusting leerbedrijf. In specifieke gevallen kan het leerbedrijf aan de student vragen zelf te beschikken over een deel van de basisuitrusting. De student maakt met het leerbedrijf hierover afspraken over (gedeeltelijke) vergoeding.
8. Indien er problemen aan de orde zijn rond (de beschikbaarheid van) de basisuitrusting leerbedrijf is het aan de school om deze problemen in overleg met de student en het leerbedrijf op te lossen. Is er geen oplossing te vinden, dan zal de school de student naar een ander stagebedrijf begeleiden. De school werkt daarbij samen met de SBB (artikel 7.2.9 WEB).
9. De student zorgt ervoor dat hij/zij beschikt over onderwijsbenodigdheden voor persoonlijk gebruik. Dit kunnen onder andere zijn: boeken, softwarelicenties en een laptop, een en ander goed op elkaar afgestemd. Ook sport- en werkkleding en -schoeisel kunnen horen bij onderwijsbenodigdheden. De school bepaalt de functionele specificaties van de onderwijsbenodigdheden, niet zijnde een specifiek merk.
10. De school betracht redelijkheid en billijkheid waar het gaat om de onderwijsbenodigdheden waarover de student dient te beschikken.
11. Voor alle onderwijsbenodigdheden geldt dat ze voldoende intensief in het onderwijs en leerproces gebruikt worden - anders mag de school niet aan de student vragen om over deze benodigdheden te beschikken. Het is aan de student ervoor te zorgen dat hij/zij tijdig de onderwijsbenodigdheden verkrijgt. Hierover kan de school de student vrijblijvend advies geven.

12. Voor de inschrijving maakt de school duidelijk welke onderwijsbenodigdheden een student voor een bepaalde opleiding moet hebben.
13. Periodiek evalueert de school (1) wat tot de basisuitrusting school behoort en wat tot de onderwijsbenodigdheden en (2) of er bepaalde onderwijsbenodigdheden in de praktijk niet gebruikt worden. Die zullen dan ook niet langer gevraagd worden aan studenten voor het volgende studiejaar. Dit alles gebeurt in een goed overleg tussen school en studentenraad.
14. Bovenop de basisuitrusting kan de school extra activiteiten of faciliteiten aanbieden, die vrijwillig zijn, niet noodzakelijk zijn voor het volgen van de opleiding en het behalen van een diploma én wel een meerwaarde hebben voor de opleiding. Hiervoor kan de school de student een bijdrage vragen. De keuze om gebruik te maken van deze extra activiteiten of faciliteiten is aan de student en kan dus nooit verplicht worden gesteld.
15. De studentenraad heeft instemmingsrecht op het schoolkostenbeleid van een school. De school verplicht zich om de studentenraad zodanig goed te informeren, dat bovenstaande spelregels goed toegepast kunnen worden bij de afzonderlijke opleidingen die de school aanbiedt. (artikel 8a.2.2, derde lid, onderdeel n, WEB)
16. Ouders en studenten die niet over de onderwijsbenodigdheden kunnen beschikken en/of de vrijwillige bijdrage niet kunnen betalen, kunnen bij de school terecht voor hulp.

De bovenstaande 16 punten zijn straks volgens JOB, MBO Raad en het ministerie van OCW *bovenliggend en leidend* voor de komende jaren en de eerder geschreven brieven en handreikingen moeten in dit licht gezien worden. De Inspectie van het Onderwijs zal op basis van deze 16 punten haar toezicht invullen.

Bijlage 2: Onderzoeksverantwoording

Websearch

Voor de websearch zijn de websites van 30 mbo-instellingen onderzocht. In onderstaande lijst is weergegeven om welke mbo-instellingen het gaat.

INSTELLINGSNAAM	BRIN	SOORT
CITAVERDE College	21CS	AOCV
Clusius College	25EF	AOCV
Zone.college	31JC	AOCV
Wellantcollege	01OE	AOCV
Helicon Opleidingen	26CC	AOCV
Landstede Centraal	01AA	ROCV
ROC West-Brabant	25LX	ROCV
Leidse Instrumentmakers School	02OV	VAK
CIBAP	02PN	VAK
SOMA College	04NZ	VAK
Grafisch Lyceum Utrecht	23KG	VAK
Stichting Media Amsterdam	02PA	VAKV
Scheepvaart en Transport College	05EA	VAKV
ROC Menso Alting	14NZ	ROC
ROC Rivor	04CY	ROC
ROC Ter AA	25LJ	ROC
ROC Kop van Noord-Holland	04EU	ROC
ROC TOP	30RM	ROC
ROC van Flevoland	25LR	ROC
ROC Friesland College	25LG	ROC
ROC Gilde Opleidingen	25LT	ROC
ROC Graafschap College	24ZZ	ROC
Scalda	25PV	ROC
ROC Tilburg	25LZ	ROC
Deltion College	25PJ	ROC
ROC Midden Nederland	25LH	ROC
ROC Mondriaan	27GZ	ROC
ROC van Twente	27YU	ROC
Stichting Albeda	00GT	ROC
ROC van Amsterdam	25PZ	ROC

Enquête mbo-instellingen

De online enquête is ingevuld door 150 respondenten werkzaam op 52 verschillende mbo-instellingen. In onderstaande tabel is te zien dat die 150 respondenten niet evenredig zijn verdeeld over de instellingen. Bij veel instellingen is er sprake van een of een paar respondenten, terwijl een klein aantal instellingen relatief veel respondenten heeft (als voorbeeld: ROC Horizon College heeft 14 respondenten). Om ervoor te zorgen dat er een representatief landelijk beeld ontstaat is door middel van weging gecorrigeerd voor de verschillen in respondenten per instelling. Hiermee heeft iedere mbo-instelling evenveel gewicht in het totaal, ongeacht het aantal respondenten.

Mbo-instelling	Aantal respondenten
Aeres MBO	1
Albeda	2
Alfa-college	2
AOC Terra	1
Aventus	2
CITAVERDE College	2
Clusius College	1
Curio	1
Deltion College	1
Drenthe College	1
Friesland College	1
Gilde Opleidingen	1
Graafschap College	6
Grafisch Lyceum Rotterdam	1
Helicon Opleidingen	2
Hoornbeeck College	1
Koning Willem I College	1
Leidse Instrumentmakerschool	1
MBO Amersfoort	1
MBO Rijnland	6
MBO Utrecht	5
Mediacollege Amsterdam	1
Nimeto	2
Noorderpoort	6
Nordwin College	1
Rijn IJssel	2
ROC A12	2
ROC Da Vinci College	1
ROC de Leijgraaf	1
ROC Friese Poort	1
ROC Horizon College	14
ROC Kop van Noord-Holland	1
ROC Midden Nederland	1
ROC Mondriaan	8
ROC Nijmegen	2
ROC Nova College	3
ROC Rivor	1
ROC ter AA	3
ROC Tilburg	9
ROC TOP	7

ROC van Amsterdam	10
ROC van Flevoland	5
ROC van Twente	6
Scalda	3
SintLucas	1
STC	1
Summa College	1
SVO Vakopleiding food	1
Vista College	4
Wellant College	1
Zadkine	10
Zone College	1
Totaal	150

Enquête studenten: responsoverzicht

Responstabel enquête mbo-studenten (ongewogen)

		n	%
Sector	Economie	215	28,9
	Techniek	182	24,5
	Groen	44	5,9
	Zorg en welzijn	279	37,6
	Combinatie van sectoren	23	3,1
Niveau	Niveau 2	69	9,3
	Niveau 3	210	28,3
	Niveau 4	464	62,4
Geslacht	Man	267	35,9
	Vrouw	449	60,4
	Anders/onbekend	27	3,6
Leerweg	Bol	646	86,9
	Bbl	91	12,2
	Anders	6	0,8
Leeftijd	18-20	437	58,8
	21-25	228	30,7
	26-35	40	5,4
	>35	21	2,8
	Onbekend	17	2,3
Totaal		743	

Interviews mbo-instellingen en stakeholders

In totaal zijn achttien verdiepende interviews gehouden met een of meerdere personen werkzaam bij 17 verschillende mbo-instellingen, te weten: Aeres MBO, Albeda College, Citaverde College, Clusius College, Drenthe College, Friesland College, Graafschap College, Helicon, Horizon College, Koning Willem I College, MBO Rijnland, Nimeto, Noorderpoort College, ROC Mondriaan, ROC Nijmegen, ROC van Amsterdam en ROC van Twente.

Voorts zijn interviews afgenomen bij de inspectie van het onderwijs, leden van twee studentenraden en het Netwerk Schoolkosten mbo.

